

MÁTYÁS ZSOLDOSSEREGÉNEK HADMŰVÉSZETÉRŐL

Rázsó Gyula

A tizenötödik század az emberiség történetének legérdekesebb, legváltozatosabb korszakai közé tartozik. A feudalizmus századokig megdönthetetlennek látszó frontja meginog, új erők bukkannak fel a küzdőtéren. A középkori merev kötöttségek alól felszabadult Európa előtt új, eddig sohasem látott távlatok nyílnak meg. Ugrásszerűen fejlődésnek indul a technika, a klasszikus ókor rég elfeledett ideje után ismét virágoznak a tudományok. A feltörekvő polgárság minden téren keresi az utat, hogy megszabaduljon a feudális anarchia haladást gátló anakronizmusaitól. Ezért ez a kor teremti meg a feudális állam betetőzését jelentő abszolút monarchiát is; ez az időszak a nemzeti államok megszületésének kora. A király, aki leverte a feudális anarchiát, viszonylag békés, rendezett körülményeket biztosított birodalma lakóinak, megnyerhette magának a nép szeretetét és támogatását. Ilyen nagy, a kor legnagyobb eszméit híven kifejező uralkodó volt Mátyás király is. Uralkodására, bár akkor is nehéz terhek, adók súlya alatt görnyedt, még évszázadok múltával is szeretettel és büszkeséggel emlékezett vissza a magyar nép. A török és a Habsburg elnyomatás keserű évszázadaiban az ő neve volt az a reménysugár, amely azzal bízta a nép legjobb fiait, hogy ismét lesz szabad és független Magyarország. „Meggaltak Mátyás királyok, s újak mincsenek... ha lettek volna mások is olyanok... mi sem sírhatnánk annyi veszedelmünket, ép volna országunk, s Buda közepe volna, ha nem egész keresztyénségnek, legalább bizony Magyarországnak.”¹

Messze térnénk el az igazságtól és az adott viszonyok helyes értékelésétől, ha Mátyás politikájának kétségtelenül meglevő súlyos árnyoldalait mai szemszögből, a következmények ismeretében próbálnánk megmagyarázni. Helyes ítéletet csak akkor mondhatunk felette, ha elmélyedünk a 15. század zűrzavaros, ellentmondásokkal teli világában.

Ez a tanulmány nem foglalkozik — és nem is foglalkozhat — Mátyás

¹ *Zrinyi*: Válogatott hadtudományi munkái. Bp. 1957. 334. o.

politikájának minden vonásával, célja csupán az, hogy Mátyás hadserege hadászatainak és harcászatainak néhány kérdését, valamint Mátyást, a hadvezért mutassa be.

A renaissance-kor embere — mint már említettük — az élet minden területén, így a hadseregszervezés, a hadvezetés tudományában is lazasan kereste az újat. A feudális lovagi hadviselés elavult, a fényes lovagi hadseregek, melyek századokon át győzhetetlenek voltak, egyre-másra szenvedték el a súlyosabbnál-súlyosabb vereségeket. A 13. században a mongolok — Muhi —, később az angol íjászok — Crécy, Poitiers, Agincourt —, majd a flamand, s döntően a svájci és a cseh gyalogság fölényes győzelmei alapjaiban rendítették meg a feudális lovag katonai uralmát is. A lovaghadsereg már egyáltalán nem felelt meg a követelményeknek. Nem függött az uralkodótól, léte állandóan magával hordozta a bomlás, a feudális anarchia csíráit; nem volt fegyelmezett, s sem fegyverzetével, sem elavult harceljárásával nem lehetett méltó ellenfele az egyre inkább előtérbe kerülő új ellenfeleknek, törököknek, cseheknek stb.

A 15. század minden hadserege és hadvezére kereste azt az utat, amelyen a jövő hadserege kialakulhat, tovább fejlődhet.

Az európai államok javarészeiben a változásra való törekvés tudatos, de a helyes módszereket még nem látják tisztán.

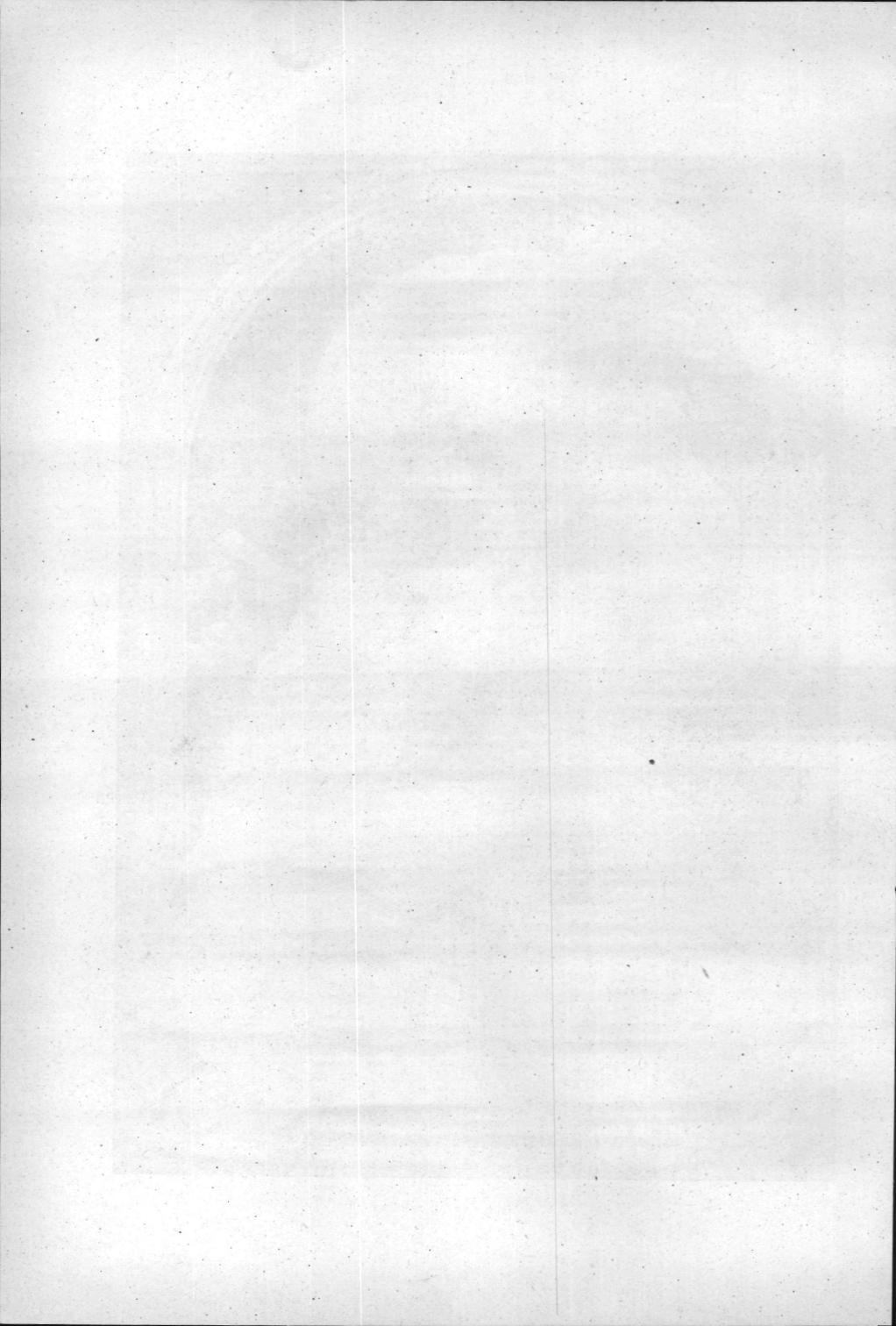
Az új hadseregek létrehozásánál elsősorban az alapelemeket kellett megváltoztatni. A lovagot a könnyebben kezelhető, fegyelmezettebb s a király számára — amíg tudta a zsoldot fizetni — megbízhatóbb zsoldos² váltotta fel. A hadsereg harcászataiban azonban ez nem okozott súlyosabb változást. A csatadöntő elemet az egész század folyamán még a nehéz lovasság képezte. A zsoldos lovasság legfeljebb annyiban különbözött a lovagi nehéz páncélosoktól, hogy fegyelmezettebb volt, könnyebben lehetett vele manőverezni, tagoltabb harcrendben küzdött. Jellemző példa erre Hunyadi János nehézlovassága is. Egyes helyeken — főleg Olaszországban — a hadvezetést már valóságos művészetté emelték. Tanulmányozták a klasszikus hadtudományi írókat — elsősorban Vegetiust és Frontinust, akiket egyébként Mátyás is előszeretettel forgatott³ — s valóban sikerült is ütőképes, jól manőverező hadseregeket létrehozniuk. Az olasz condottieri rendszer azonban nem jelentett tökéletes változást a régivel szemben.⁴ Új vonásokkal gazdagította a had-

² A zsoldosok első nagyobbarányú fellépését a XII. századra tehetjük. Kezdetben a gazdaságilag fejlett olasz városállamokban alkalmazták őket előszere-ttel, majd a XIV. századtól kezdve a legtöbb európai országban szerepelnek. Döntő, az egész hadviselést átalakító hatásuk a XV. században következik be. Bővebben ld. *Schmitthenner: Lehnkriegswesen und Söldnertum*... HZ 1935, és *Europäische Geschichte und Söldnertum*, Berlin, 1933., valamint *Frauenholz: Entwicklungsgeschichte des deutschen Heerwesens*. Bd. II/1–2. München 1937. c. munkáit.

³ *Csontosi: Hadtudományi könyvek Mátyás király könyvtárában*. HK 1890. 199–210. o.

⁴ Ld. később bővebben. Részletesebben: *Block: Die Condottieri* (Eberings Historischen Studien CX. fasc.), *Browning: The age of condottieri*, Canestrini: Documenti... della milizia italiana del XIII secolo al XVI., stb. munkáit.

viselést az újjászervezett francia és burgundi hadsereg is. Itt az állandó hadsereg megteremtésével kísérleteztek. A francia és burgundi *compagnie d'ordonnance*-ok a királytól függő zsoldos elem segítségével hadseregüknek állandó jellegűt igyekeztek adni azzal, hogy zsoldosaik egy részének állandó állomáshelyet és alkalmazást biztosítottak.

A kor angol hadseregei nemzeti fegyvernemük, az íjászok felhasználásával számos meglepő, majd már nem is meglepő sikert értek el. A hadsereg legnagyobb hibája azonban az volt, hogy az íjászok csak mint messzeható fegyvernem értek el eredményeket, kézitűsában értékükük jelentéktelen volt. Nagyságuk is csak addig tartott, amíg a lőfegyverek fejlődése túl nem szárnyalta nyilaink hatósugarát és pontosságát.

Más, az eddiginél mélyrehatóbb, gyökeresebb változást jelentettek a hadművészet történetében a svájci és cseh csapatok. Ezeknél a népek-nél sikerült először olyan *gyalogságot* létrehozni, amely közelharcban is sikeresen szállhatott szembe a feudális lovasság rohamával. Ezt a sikert mindkét hadsereg őszinte hazaszeretetével, fegyelmezettségével, valamint újszerű taktikájával érte el. Különösen figyelemre méltó a cseheknél a fegyvernemeknek eddig még nem tapasztalt magasfokú együttműködése és kitűnő taktikai készsége. A svájci gyalogságnál viszont a fegyelem, a lovascapatok ellen különlegesen alkalmas fegyverzet — a kb. 4 m hosszú lándzsa (pilka) és alabárd —, valamint a csapatok bátorsága és töretlen támadó lendülete biztosították a sikert. Nagy hatással volt a magyar hadsereg kialakulására a legnagyobb ellenség, a török hadszervezete is. A török hadsereg egyes alkotóelemei között hatalmas minőségi különbség volt. A pretorianus zsoldos gyalogság, a janicsárok és a feudális zsoldos jellegű középnehéz lovasság, a spáhik csak kis — bár döntő — százalékát alkották a török hadseregnek. A hadsereg létszámát a különféle rabló irreguláris csapatok, az azabok és az akindzsik duzzasztották fel. Ezért a törökellenes harcokban mindig nagyobb létszámú hadsereget kellett Magyarországnak is kiállítania — szemben a török százezres tömegeivel —, a használható csapatok száma itt is 15—20 000 fő volt. A német birodalom viszont 1467-ben a törökök elleni hadjáratra csak 5217 lovas és 13 388 gyalogost tudott volna kiállítani — ezt is csak elméletileg.⁵

A 15. század magyar hadserege

Mátyás is igyekszik a kor színvonalának megfelelő haderőt létrehozni. A hadsereg jellegét tekintve átmeneti állapotot képez a középkori lovaghad-sereg, valamint a 16—17. században kialakuló állandó zsoldos hadsereg között. Mátyás hadseregében megtalálhatjuk az egészséges fejlődés lehetőségeit.

⁵ Frauenholz, i. m. I. 294—295. o.

A hadsereg szervezetének és vezetésének jellegét részben az ország sajátosságai, hadművészeti hagyományai, részben a vele szomszédos, illetve szembenálló országok hadseregeihez való alkalmazkodás szabta meg.

A nemesség feudális lovagi hadrendszerének fő eleme, a nemesi felkelés Magyarországon már Zsigmond uralkodásának idején — elsősorban az új ellenfelek, a törökök és a csehek feltűnése miatt — elavult, gyakorlatilag szinte teljesen használhatatlanná vált, az ország gazdasági teherbíróképessége és társadalmi berendezése azonban még Mátyás korában sem engedte meg, hogy a nemesi felkelés elavult intézményét teljesen hatályon kívül helyezték.⁶ Az új hadsereg felépítését két úton lehetett megkísérteni. Végeredményében egyik sem hozott maradandó eredményeket. Az új katonasereg magától kínálkozott; ez a zsoldos volt.⁷ Míg azonban Zsigmond az ország teherbíró képességét figyelembe véve látta, hogy a központi hatalom nem képes arra, hogy a főuraktól független, teljesen kézben tartott, ütőképes zsoldos sereget hozzon létre,⁸ a főnemesség kezére bízta az ország védelmét.⁹ Ez a rendszer egyáltalán nem oldotta meg az égető kérdéseket, csak arra volt jó, hogy ismét uralomra juttassa az országban a feudális anarchiát, akadályozza a központi hatalom megerősödését, általában gátolja az ország egészséges gazdasági és társadalmi fejlődését, emellett katonailag sem érte el a célját. A déli végvárrendszer, melynek kiépítésén Zsigmond olyan sokat fáradozott, uralkodásának végén súlyos veszélyben forgott. A törökök szinte tetszés szerint törhettek be Magyarországra, elfoglalták Szendrőt és fenyegették Nándorfehérvárt is. Hunyadi János és Mátyás, felismerve a török veszedelem nagyságát és a főnemesi vezetés alatt küzdő magyar hadsereg használhatatlanságát, más úton kísérleteztek. Mindkettő — főleg Mátyás — csak töle függő hadsereget igyekezett teremteni. Kísérletük ideiglenesen sikerrel járt, Mátyás hadserege — különösen a zsoldos ún. „Fekete Sereg” — a kor egyik legnagyobb katonai alakulata volt. Létszámában, összetételében egyaránt alkalmas arra, hogy bármilyen ellenféllel szemben (cseh, német, török stb.) eredményesen vegye fel a harcot.

Ezt a hatalmas sikert Mátyás az ország erőforrásainak kiméretlen igénybevételével érte el.¹⁰ Magyarország ekkor még nem volt olyan gaz-

⁶ Több országgyűlés — különösen az 1469-i és 1481-i — határozatai szabályozták a nemesi felkelés feladatait. Ld. elsősorban *Kovachich: Vestigia comitiorum et Supplementum ad vestigia comitiorum c. munkáit.*

⁷ Magyarországon már az Árpádkorban találkozunk zsoldosokkal. I. Lajos nápolyi hadjáratban (1347—1351) már jelentős számú magyar és külföldi zsoldos szerepel, nagyobb jelentőségre azonban csak Zsigmond és Hunyadi János hadjárataiban jutnak. Mátyás uralkodása alatt a hadsereg legértékesebb alkotóelemét képezik. Ld. *Gárdonyi: A középkori zsoldosintézmény és a magyarság. HK. 1942. 129—143. o. c. tanulmányát.*

⁸ A kérdésnek alapos, bő forrásanyag segítségével megírt feldolgozása: *Deér: Zsigmond király honvédelmi politikája. Bp. 1936.* Deér azonban eltulozza a nagybirtok szerepének jelentőségét az ország védelmében, ezért megállapításait kritikával kell kezelnünk.

⁹ *Deér, i. m. 70—71. o.*

¹⁰ *Csánky: Mátyás király pénzügyei. (Márki: Mátyás király. Bp. 1902. 71—76. o.)*

dasági helyzetben, hogy ilyen jelentős haderőt huzamosabb ideig fenn tudott volna tartani. Ha uralkodása elejének a viszonyait a későbbi időszakokhoz hasonlítjuk, szembetűnő a változás. Míg 1458-ban apósától, Podiebrád György cseh királytól 500 lovasért kölcson;¹¹ uralkodása végén, 1487-ben Bécsújhely alatt már 20 000 lovas és 8000 szyalogos (kétszégtelenül „állandó” hadseregének alakulatai) felett tart szemlét.¹² Halála után — mintha csak Mátyás uralkodása a nemzet életerejének utolsó lázas fellobbanása lett volna — az ország összeomlott s könnyű prédájává vált a csakhamar bekövetkező török támadásnak.

Mátyás hadseregének kialakulásával, gazdasági és társadalmi alapjaival jelen tanulmány csak annyiban kíván foglalkozni, amennyi feltétlenül szükséges a hadsereg stratégiájának és taktikájának megértéséhez, s csak néhány kérdést, elsősorban a legtöbb vitát kiváltó ún. „Fekete Sereg” — helyesebben Mátyás zsoldosainak problémáját, valamint a hadsereg szerkezeti felépítésének — és harcának külföldi mintáit, illetve rokon jelenségeit kívánja felölelni.

A 15. század második felének magyar hadserege négy alapelemből tevődött össze: zsoldosok,¹³ bandériumok, nemesi felkelés, telekkatonaság. Láthatjuk tehát, hogy Mátyás is ugyanazokkal az erőkkel vívja meg háborúit, amelyek már Zsigmond rendelkezésére is álltak — sőt éppen a Mátyás hadseregében legjelentéktelenebb telekkatonaság az, ami az, ami az újat jelentette Zsigmond hadügyi reformjaiban. Mégis döntő minőségi különbség volt a két hadsereg között. Oka a hadsereg eddigi alkotóelemei közötti eltolódás. Mátyás uralma alatt — fokozatos fejlődés útján csaknem teljesen eltűnik a nemesi felkelés, a főurak bandériuma is általában csak a törökellenes védő harcokban kerülnek alkalmazásra. A hadsereg bázisa a zsoldosság lesz. Vizsgálatainkat is erre az elemre korlátozzuk.

Bár Mátyás király zsoldos hadseregéről, az ún. „Fekete sereg”-ről (Acies Negri, Nigri, Exercitus Nigrorum¹⁴) már kisebb könyvtárat írtak össze, a kérdést megnyugtatóan tisztázni máig sem sikerült. Az írók egy része Istvánffy, Teleki, Rónai-Horváth s végül Tóth Zoltán a zsoldosereget Mátyás hadseregének legértékesebb, döntő tényezőjeként fogták fel.¹⁵ Jellegét tekintve azonban ezek az írók sem foglalnak el egységes álláspontot. Istvánffytól kezdve Rónai-Horváthon át egészen Bánlaky-

¹¹ „Rogamus serenitatem vestram (Podiebrad)... ad nostras expensas... quingentos viros electos... bene armatos... disponere.” (*Fraknoi*: Mátyás király levelei. 1—2. köt. Bp. 1893—1895. I. 5. o.) (A továbbiakban MKL.)

¹² *Bonfini*: Rerum Ungarorum Decades, (Ed. *Juhász*. Bp. 1937—19. 1.) Dec. IV. Libr. VIII. 93

¹³ A hadsereg négy összetevője közül csak a zsoldosokkal foglalkozunk, mivel a többi elem szereplése nem érintette lényegesen Mátyás hadseregének, hadművészetének fejlődését.

¹⁴ Ez a kifejezés először *Bonfini*: Dec. IV. Libr. IX. 135 alatt fordul elő első ízben.

¹⁵ *Istvánffy*: Historiarum de rebus Ungaricis. *Teleki*: A Hunyadiak kora. 3—5. 11—12. köt. *Rónai-Horváth*: Mátyás király. HK. 1888. 333—342. o. és Mátyás király hadjáratai. HK. 1890. 159—198. o. c. tanulmányai. *Tóth*: Mátyás király idegen zsoldosserege. Bp. 1925. és I. Mátyás hadügyi politikája, Bp. 1912. c. művei.

Breitig¹⁶ a szerzők legnagyobb része a zsoldos sereg — (szándékosan nem használom a Fekete Sereg elnevezést) szerkezetében és harcmódjában a janicsárokat, esetleg a cseh-huszita gyalogságot utánzó egységes *gyalogos* sereget lát. Tóth Zoltán kitűnő, alapos, valamennyi jelentős forrást felhasználó munkájában, éppen ezek alapján, egész más eredményre jut. Mátyás hadjáratainak gondos tanulmányozása és a zsoldosok szerepének vizsgálata — erről később részletesen megemlékezünk — őt arra a helyes megállapításra juttatta, hogy az állandó zsoldos hadsereg zömében lovas volt. Véleménye szerint azonban „a lovagi harcmód, a nehéz fegyverzet uralma minden visszahatás nélkül, zavartalanul tovább virágzott, pedig a törökökkel való leszámolás egészen más, legáltalábbis kiegészített taktikát követelt volna”.¹⁷ Tóth Zoltán Mátyás egész hadseregét, s így a zsoldos seregét is csak a lovagi taktika bizonyos módosított, javított változatában harcoló alakulatnak tartotta — természetesen a speciális magyar jellemvonások — így elsősorban a könnyű lovasság, a portyázó taktika alkalmazásának — figyelembevételével, ezért alábecsülte a már akkor kibontakozóban levő s szép eredményekre visszatekintő magyar gyalogság szerepét.

Nézetünk szerint Mátyás állandónak nevezhető zsoldos hadserege — bár a döntő elem most is a nehéz és könnyű lovasság maradt, jelentős számban foglalt magában gyalogosokat, harci szekereket és tüzérséget is. Sikereit — ez különösen az 1480-as évek ausztriai hadjárataiban szembevető — elsősorban éppen a fegyvernemek kitűnő együttműködésével, valamint fegyelmezettségével érte el.¹⁸

A zsoldosokkal foglalkozó tanulmányok másik része — Fejérvögy, Hazay¹⁹ stb. — viszont azt hangsúlyozta, hogy az idegen elemekből összetevődött „Fekete Sereg” valójában nem is volt olyan jelentős. Mátyás hadjáratait elsősorban magyar csapatokkal vívta meg. Ez az álláspont túlzó nacionalizmusában nem vette figyelembe, hogy a zsoldosok megjelenése, ha számban nem is érték el a többi részvevő egység erejét, minőségileg gyökeresen más volt, mint akár a feudális hadsereg legértékesebb részét jelentő bandériumok gyakorlatilag szintén zsoldos katonasága.

Vizsgáljuk meg viszont azt a kérdést, milyen nemzetiségekből állt Mátyás zsoldos serege.

Már uralkodása elején rendelkezett — bár jelentéktelen számú — cseh, lengyel és természetesen magyar zsoldosokkal is.²⁰ Hadjáratait az első években elsősorban a hozzá hú főurak bandériumaival vívta, Pl.

¹⁶ *Bánlaky-Breit*: A Hunyadiak kora. II. 268—269. p.

¹⁷ *Tóth*: A hadviselés átalakulása. (MMT II. 204. o.)

¹⁸ *Bonfini*: i. m. (*Gereb* ford. Bp. 1943.) 83. o.

¹⁹ *Fejérvögy*: I. Mátyás királynak fekete serege. Tudományos Gyűjtemény 1823. *Hazay*: Védőalkotmány, haderő és harcászati Mátyás király alatt. HK. 1890. 211—228. o.

²⁰ Szilágyi Mihálynak is voltak cseh zsoldosai és Mátyásnak a bratrík és Giskra ellen küzdő seregében is találunk lengyel és cseh zsoldosokat. (*Teleki*, III. 21., 73. o. *Tóth-Szabó*: A cseh-huszita mozgalom Magyarországon. Bp. 1917. 299. o.)

1458-ban Nagy Simon Körömendnél vesztes, majd néhány nap múlva győztes hadserege is túlnyomórészt bandériumokból, illetve nemesi felkelőkből állt.²¹

Később a Felvidéket megszállva tartó cseh „bratrik” és Giskra emberei Mátyás számára kitünő katonanyagot jelentettek. Már előzőleg is fogadott kisebb egységeket zsoldjába, de 1462-t, Giskra meghódolásának az évét vehetjük a zsoldos hadsereg megalakulásának dátumául. Ez a hadsereg ebben az időben még nem nagy létszámú. A velencei államtanács Giovanni Aymo nevű követének utasítása szerint 1463-ban „a királyi udvarnak 2000 lovasa és 5000 gyalogosa van”.²² Ezek a zsoldosok — mert a királyi bandériumon kívül nyilván zsoldosokról van szó — csehek és lengyelek.²³ A cseh hadjárat alatt jelentős számú cseh és lengyel zsoldost fogad fel. — Számottevő kiegészítést jelentettek Kázmér lengyel herceg és Komorowsky lengyel zsoldosvezér zömében lengyel zsoldosai is 1479-ben. A sziléziai városok főleg német zsoldosokkal látták el Mátyást.²⁴ Bonfini az 1477-es és 1482-es ausztriai hadjáratokkal kapcsolatban arról ír, hogy a király három hadsereggel vonult fel.²⁵ Csehek, magyarok és rácok (délszláv könnyű lovasok) különálló hadoszlopban vonultak fel. Ebből, mivel Bonfini később azt állította, hogy a Fekete Sereg csehekből állt, általában azt a következtetést vonták le, hogy Mátyás idegen zsoldos serege javarészt cseh ebben az időben. Hasonlóan Sebastiano Baduario 1475-ös (mások szerint 1479-es) követjelentésében²⁶ a 6000 morva-sziléziai-cseh nehéz lovas és 10 000 gyalogost tekintették zsoldosoknak,²⁷ pedig ezek valószínűleg részben a Mátyás pártján álló katolikus cseh és sziléziai nemesség, valamint a városok kontingensei lehettek. Természetesen voltak közöttük zsoldosok is. Az ugyanitt szereplő 10 000 nehéz magyar lovas, valamint 4000 magyar gyalogos között is nagyszámú zsoldost találhatunk. Voltak Mátyás zsoldosai között németek is. Geréb Pétert egy oklevél pl. „exercitus nostri Germanici Capitaneus”-nak nevezi.²⁸ Azt, hogy Mátyás zsoldosai között jelentős számú magyar is volt, csak két példával bizonyítjuk. Mátyás később részletesen ismertetett, Veronai Gábor egri püspökhöz írt²⁹ 1481-i híres levelében, ahol a gyalogosokról beszél, nyilvánvaló, hogy magyar katonákat említ. Ezt alátámasztja az otrantói helyőrség magyar katonáinak több zsoldcslevele is,³⁰ az otrantói helyőrség magyar zsoldosai szinte kivétel nélkül magyar nevéek. Mátyás zsoldosai között

²¹ Bonfini: Dec. III. Libr. X. 26—46, Teleki, III. 133—139. o. Breit, i. m. II. 28—33. o.

²² Nyáry—Nagy: Diplomáciai emlékeke Mátyás király korából. (MHHD IV.) I. 264. o. (A továbbiakban: Dipl. eim.)

²³ uo. 263. o.

²⁴ Eschenloer: Geschichte der Stadt Bresslau. Hrsg. v. Kunisch. Bresslau 1827—1828. II. 199. o. (A továbbiakban Esch.)

²⁵ Bonfini: Dec. IV. Libr. V. 14—15. Dec. IV. Libr. VII. 157.

²⁶ TT 1885. 762—764. o. (Közli Óváry) Fordítása: Sz. 1884.

²⁷ Hazay, i. m. 219. o.

²⁸ Teleki, XII. 329. o.

²⁹ MKL II. 104—111. o.

³⁰ Dipl. eml. III. 3—5. 38. o.

svájciakat is találunk. 1482-ben Hans Müller luzerni zsoldos vezér állítólag Mátyás szolgálatában állt.³¹ Egy másik svájciról, Hans Hallwilről is tudunk.³² Mátyás is kijelentette egy ízben, hogy 100 000 aranyért kész 10 000 svájci gyaloggal és 6000 magyar lovassal Velence ellen támadni.³³ Összegezve az adatokat, Mátyás zsoldos hadserege számcis nemzetiségből állt, csak a király személye tartotta össze.³⁴ Az egyes részvevő nemzetiségek arányát nem tudjuk pontosabb adatok hiányában meghatározni, de az nem is lényeges. A hadsereg éppen azért volt jó, mivel a különböző nemzetiségek harcmódjai egymást nagyszerűen kiegészítették és éppen ezért Mátyás zsoldos hadserege bármilyen ellenféllel szemben sikerrel vehette fel a harcot. A főbb tisztek nevei is azt mutatják, hogy „soknemzetiségű” hadseregről van szó. Nagy Simon, Kinizsi, a Gerébek, a Dócziak, Báthory István, a Szapolyaiak, Magyar Balázs, Dávidházy stb. magyarok, Hag, Zeleni, Cernahora, Sternberg stb. csehek, Haugwitz, Tettauer, Weissbriach stb. németek vagy sziléziaiak, a Blagayiak és Frangepánok, Brankovics Vučkó délszlávok.

Sok vitára adott okot a „Fekete Sereg” elnevezése is. Bonfini szerint, aki először nevezte így Mátyás zsoldosait, a katonák edzettségéről, Fejérvölgy szerint az olasz, illetve német Bande Nera, illetve Schwarze Garde analógia alapján, Tóth Zoltán szerint a sereg utolsó vezérének, Biskupitzi Haugwitz Jánosnak „fekete” melléknevről neveztek volna el. Véleményem szerint Mátyásnak sohasem volt „Fekete Sereg”. Uralkodásának idején egyszer sem találkozunk ezzel a névvel. Eschenloer egyszerűen „Hofeleute”-nek nevezi a Hag parancsnoksága alatt álló zsoldosokat.³⁵ Bonfini viszont Szapolyai Imrét „cum pretorianis Cohortibus”³⁶ küldi Strebényik ostromára. Bonfininek és Cureusnak³⁷ a munkái, melyek „Fekete seregről” beszélnek, mind Mátyás halála után íródtak. Az ún. „Fekete Sereg” sohasem jelentette Mátyás valamennyi idegen zsoldosát, csak azokat, akik a király halála után Sziléziában, illetve részben Ausztriában állomásoztak, s Szapolyainak sikerült II. Ulászló számára megnyerni. Közéjük számos más zsoldos is csapódott, akik sohasem álltak Mátyás szolgálatában.³⁸ Elnevezésük legjobb magyarázatát nézetem szerint

³¹ *Segesser*: Die Beziehungen der Schweizer mit Mathias Corvinus. Luzern 1860. 61. o.

³² *Tóth*, i. m. 32. o.

³³ *Dipl.* eml. III. 10. o. *Id. Fraknói*: Mátyás király. Bp. 1890. 305. o.

³⁴ A zsoldosok a zsold fejében örök szolgálatot fogadtak Mátyásnak s megígérték, hogy sohasem fognak az övéi ellen harcolni. (*Esch.* II. 278. o. *Id. Tóth*: I. Mátyás hadügyi politikája. 34. o.)

³⁵ *Esch.* II. 178–179, 250. o.

³⁶ *Bonfini*: Dec. IV. Libr. I. 3, Korneuburg ostrománál is equites pretoriani (Dec. IV. Libr. VII. 202) szerepelnek.

³⁷ *Cureus*: Gentis Silesiae annales. 342. o. *Id. Breit*, i. m. 252. o. (jegyz.)

³⁸ Egy ilyen zsoldos emlékiratait közli *Tettau*: Erlebnisse eines deutschen Landsknechts. Erfurt. 1869. címen. (Tettau tévedett, amikor „Landsknechról” beszélt; a szövegből kiderül hogy lovaskatonáról van szó.)

Fejérlkövy adta, szerinte zsoldos csapatok által sűrűn használt nevet vették fel Mátyás elárvult zsoldosai.³⁹

Mátyás hadseregének létszámviszonyairól, fegyvernemek szerinti összetételéről tulajdonképpen csak egy részletes összefoglaló kútfőnk van,⁴⁰ egy török hadjárat előtti összeírás.

Eszert a hadsereg tagozódása a következő:

cseh—morva—sziléziai nehéz lovas	6000
gyalogos	10 000
magyar nehéz lovas	10 000
gyalogcs	4000
lándzsás, pajzsos, ijas székely lovas	16 000
erdélyi bandériumok	?
puskások	2000
erdélyi oláhok (gyalogos)	2000
moldvai vajda lovassága	12 000
moldvai gyalogság	20 000
havasalföldi vajda lovassága	8000
havasalföldi gyalogság	30 000
rác lovas (huszár)	5000

Az erdélyieket kivéve összesen:	125 000
ebből lovas	68 000
gyalogos	57 000

Ha ezekből levonjuk a moldvai és havasalföldi segélycsapatokat, melyek létszáma véleményem szerint túl magas — az erdélyieket kb. 8—10 000-re becsülve — arányítva a többi adatokhoz —, mintegy 65 000 főre becsülhetnénk a magyar hadsereg létszámát. Ha ez adat helyességéről meg akarunk győződni, több szempontot kell figyelembe vennünk. A 15. században a hadseregek fenntartása az államnak rengeteg pénzébe került. Ezért pl. a Német Birodalom nem egészen 20 000 katonát tudott kiállítani,⁴¹ az összes itáliai zsoldosok száma 1439-ben 21 533 harcos volt⁴² — a legtöbb Velencéé és Milánóé; 6, illetve 7000 katoná, az újjászervezett francia állandó hadsereg létszáma VII. Károly 1445-ös reformja idején 9000 lovas, s a nemesi felkeléssel együtt sem tudott 30 000 főnél nagyobb hadsereget összehozni,⁴³ Európa egyik leggazdagabb fejedelme,

³⁹ Itáliában pl. három híres Bande Néra-ról is tudunk. A zsoldoscsapatok vagy vezérük nevét vették fel, vagy valamilyen jelzót használtak (Szent György csapat, Fehér csapat, Fekete csapat vagy sereg, stb.) Ld. Lot: *L'art de la guerre au moyen age*. Paris, 1946. I. 419. o.

⁴⁰ *Sebastiano Baduario* követjelentéséről (ld. 25. jegyz.) nem tudjuk biztosan, hogy 1475-ben, vagy 1479-ben készült-e. Annyi bizonyos, hogy Mátyás valamelyik török hadjáratát megelőző időben íródott. (Nézetünk szerint valószínűleg 1475-ben, mivel az 1476-i szabácsi hadjáratban Mátyás személyes vezetése alatt nagyobb erejű hadsereg vett részt, mint 1480—1481-ben.)

⁴¹ *Frauenholz*, i. m. I. 92—95, 294—304. o.

⁴² *Lot*, i. m. I. 429. o.

⁴³ *Uo.* II. 79, 441—443. o.

a burgundi herceg — akinek hadserege számos rokon vonást mutat Mátyás hadseregével — döntő ütközeteit 10—15 000 emberrel vívta meg⁴⁴ —, el is vesztette azokat. A túlnépesedett Svájc, ahol legtovább élt az általános hadkötelezettség ősermán szokása, Merész Károly burgundi herceggel vívott döntő ütközetben sem tudott 20—25 000 főnél nagyobb hadsereget kiállítani.⁴⁵ Másrészt azt is figyelembe kell vennünk, hogy abban a korban az itáliai, de különösen pedig a velencei diplomácia a legjobban informált egész Európában, adataiban tehát megbízhatunk. Nem szabad figyelmen kívül hagynunk viszont az ugyancsak tájékozott Bonfini megjegyzését sem, szerinte pl. Mátyás hadserege, mely az 1477-i hadjáratra Győrött szállt táborba, 17 000 főt tett ki.⁴⁶ A kérdést szerintünk megmagyarázza Mátyás egy 1482-i nyilatkozata: ha elegendő pénzzel látják el, úgy akár százezer harcost is kiállíthat apósa, Aragóniai Ferdinánd ellenségei ellen.⁴⁷ Ha az ország lakosságát kb. 3 500 000-re, a katonáskodó nemességet mintegy 40 000-re becsüljük,⁴⁸ (ez utóbbi tekintélyes szám, ha figyelembe vesszük, hogy a hazánknál lényegesen népesebb Franciaországban 1788-ban is csak 32 000 a nemes családok száma)⁴⁹ és hozzávesszük még a szabad városok csapatait, melyeket különösen uralkodása végén sikerrel alkalmazott,⁵⁰ valamint a székely, illetve kun, jász, román csapatokat, hűbéreseinek és szövetségeseinek — cseh, morva, sziléziai, illetve moldvai, szerb, havasalföldi — csapatait, nyugodtan állíthatjuk, hogy Mátyás uralkodása végén akár 100—120 000-es hadsereget is ki tudott volna állítani. Fizetni viszont nem tudta volna őket. Anyagi erőforrásai a következőkből tevődtek össze: Az országot súlyosan érintő adókból származó összjövedelme — részletezésére nincs módunkban kitérni — évente kb. 900 000 aranyra volt tehető, esetleg néhány évben elérhette az 1 000 000 aranyforintot⁵¹ is. Ehhez járultak még a külföldi segélyek — pápa, Velence.⁵² A pápa pl. 1463-ban 40 000 aranyat küldött a török hadjáratához.⁵³ Velence is támogatta a királyt a török ellen, de 1484-ben, amikor a viszony már elhidegült, megtagadta a kölcsönt.⁵⁴ Ezzel szemben a katonák zsoldja a következő volt: magyar

⁴⁴ Oman: The art of war in the middle ages. New York, 1953. 94—103. o.

⁴⁵ Frauenholz, i. m. II/1. 58, 95—104. o.

⁴⁶ Bonfini: Dec. IV. Libr. V. 15.

⁴⁷ Fraknoi, i. m. 313. o.

⁴⁸ Elekes: Mátyás király. Bp. 1956. 83. o.

⁴⁹ Lot, i. m. II. 443. o.

⁵⁰ Báthory István erdélyi vajda, pl. 1481-ben megparancsolja a szebeni bíróknak, hogy a törökök ellen „gentes et equites tot et tantos *spicendarios* vos... mittere oportet de Saxonibus.” (Teleki, XII. 174. o.) Pozsonytól 1485-ben, majd 1486-ban 100—100 jól felszerelt gyalogos kért. (Teleki, XII. 279, 343—344. o.)

⁵¹ Elekes, i. m. 122. o.

⁵² A pápa összes hozzájárulását mintegy 170 000 aranyra becsülhetjük. (Ld. Galla: Mátyás király és a Szentszék. MátEkv I. 130—153. o.) Velence ennél többet kb. 250 000 aranyat küldhetett. Nehéz a pontos adatokat megállapítani, mivel a levelekben főleg csak az ígéretekről, illetőleg ezek be nem tartásáról írnak az érdekeltek.

⁵³ MLK I. 43—44. o. Fraknoi, i. m. 144. o.

⁵⁴ Dipl. e/m. III. 33—35. o.

nehéz páncélos lovas 3 arany dukátot kapott havonta, nehéz gyalogos 2 dukátot, huszár kb. 2,5 dukátot.⁵⁵

Egy zsoldos tehát évente mintegy 30 aranyat kapott. Csak magukra a zsoldos csapatokra, ha állandó létszámukat kb. 15 000 főre becsüljük, 400 000 arany forintot kellett volna csak zsoldban kifizetni, pedig a hadsereg hadilétszáma ennél — még a nyugati hadjáratok esetén is — lényegesen magasabb volt. Viszonylag a legkisebb létszámmal éppen a legsikeresebb 1474-i sziléziai hadjáratnál találkoztunk, amikor 6000 gyalogossal és több mint 4000 lovassal érkezett Sziléziába.⁵⁶ Ezek viszont a források egybehangzó adatai szerint tisztán zsoldos csapatok, s ugyanakkor arról is tudunk, hogy a déli végeken is jelentős számú zsoldost és egyéb haderőt tartott fenn.⁵⁷ Bécsújhelyi szemléje alatt viszont állandónak nevezett hadserege 28 000 fő. Azt, hogy Mátyás uralkodásának második évtizedében saját erőforrásaiból még 20 000 embert sem tudott huzamosabb ideig fegyverben tartani, saját levele is bizonyítja, arról ír ugyanis, ha megfelelő anyagi támogatást kap, úgy 20 000 embert kb. 1½ évig fegyverben tarthat és ez szerinte elég a török kiszorításához.⁵⁸ Hatalmas összeget emésztett fel a várak karbantartása,⁵⁹ s a fegyverek; egy közepes nagyságú ágyú ára pl. 400 tehén árával volt egyenlő.⁶⁰ Láthatjuk tehát Mátyás legnagyobb nehézségét. *Országának jövedelme nem volt elegendő hadseregének fenntartásához.* Ez a körülmény szabta meg döntően stratégiájának és taktikájának legfontosabb vonásait is. Sohasem volt annyi pénze, hogy külföldi segítség nélkül nagyobb szabású, hosszabb ideig tartó hadjáratot önállóan vezessen.

A hadsereg szervezete és taktikája

A kérdés tárgyalásához voltaképpen csak két forrás áll rendelkezésünkre. Bonfini leírása a bécsújhelyi seregszembről, és Mátyás híres levele Veronai Gábor egri püspökhöz. Mindkettő óvatos bánásmódot igényel. Bonfini csak egy csapatszembrét ír le, harcot sohasem látott, Mátyás levele pedig csak a magyar gyalogság szervezetével és harcával foglalkozik. E két forráson kívül csak a kútfők szűkszavú csataleírásaiból, valamint a különféle hadseregek harcmódjáról szóló adatokból kísérlethetjük meg Mátyás serege taktikájának a leírását. A munkát az is megnehezíti, hogy csataleírás, egy-két ostromot kivéve, elég gyéren maradt

⁵⁵ Dipl. eml. II. 232. o.

⁵⁶ Esch. II. 314. o.

⁵⁷ *Thallóczy—Horváth*: Jajca története (Oklevéltárral.) Bp. 1915. (MHHD 40.) CCCXII, 23, 51—52. o. HK. 1913. 145—146. o. (Kassa városát utasítják, hogy jól felszerelt katonákat küldjön a török ellen.)

⁵⁸ Dipl. eml. III. 435—437. o.

⁵⁹ A déli végvárak kapitányainak zsoldosok és fenntartás címén évente 130 000 aranyat fizettek. (Az 1459-i országgyűlés határozata. Ld. *Kovachich*: Suppl. ad vest. com. II. 305. o.)

⁶⁰ 1432-ben 460 cseh garast fizettek két 48—50 cm. átmérőjű ágyúért. (*Durdik*; Huszita hadtudomány. Prága, 1954. 22. o. (nyersfordításban.)

fenn.⁶¹ Jóllehet, Mátyás számos hadjáratot vezetett, viszonylag kevés nyílt csatát vívott. Hadjáratai általában kisebb-nagyobb várak ostromából, esetleg védelméből állottak.

Nézzük meg először, mit tudunk Mátyás hadseregének különféle fegyvernemeiről, azok belső életéről, a hadsereg fegyverzetéről, ellátásáról, vezetési viszonyairól. Ezután néhány — megbízható adatok alapján — ismert ütközet tanulmányozása, valamint a cseh, török és nyugat-európai taktikával történő összehasonlítás útján kíséreljük meg Mátyás serege harcászatainak ismertetését.

Természetesen a lovassággal kezdjük; a történészek egybehangzó véleménye szerint ez volt Mátyás korának csatadöntő fegyverneme. Maga a lovasság, funkcióját és felépítését tekintve, két elemből tevődött össze: ti. könnyű és nehéz lovasságból. Ezekből az egész középkor és a 15. század folyamán is a nehéz lovasság játszotta a döntő szerepet. Mátyás is elsősorban ezeket igyekezett fejleszteni; már uralkodása elején 500 nehéz lovast kér Podiebradtól.⁶² Később a cseh hadjáratokban is a források szerint Mátyás lovassága volt erős.⁶³ Hogy itt nehéz lovasságról is van szó, azt Mátyás két ütközetében, az 1469-es magyar-hradischi,⁶⁴ illetve az 1474-es schönwiti (Szilézia)⁶⁵ ütközetben láthatjuk. A mindkét helyen szereplő magyar hadsereg lovagi formában — Magyar-Hradischnál 5 csatasorban (Eschenloer, Haufen-nak nevezi, ami általában Treffen, battle, bataille mellett a lovagi hadsereg harcalakzatának szokásos megnevezése) harcolt, és az ütközetek leírása is azt bizonyítja, hogy itt jelentős számú nehéz lovasság is szerepelt. Szintén nagyszámú magyar és külföldi nehéz lovast találunk Mátyás ausztriai hadjárataiban.⁶⁶ A már előbb ismertetett, Baduario-féle jelentés szerint 1475-ben (1479 ?) létszámuk összesen 16 000 volt, ez kb. a hadsereg $\frac{1}{6}$ — $\frac{1}{8}$ része. Magáról a nehéz lovasság szervezetéről nincsenek megbízható értesüléseink. Összetétele leginkább a cseh-huszita lovas alakulatokra emlékeztet. Általában nagyobb egységekre oszlott, mivel „a sokaságot könnyebben lehetett kezelni”.⁶⁷ Lehettek azonban kisebb egységek is, erre azonban nincsenek megbízható adataink.⁶⁸ Nem tudjuk, hogy voltak-e a seregnek alacsonyabb rangú tisztjei — csupán cseh mintára a kapitányt, a főkapitányt (Feldhauptmann, Capitaneus Campestrális) és kisebb, de önálló egység vezetőjeként a „belliductor”⁶⁹ ismerjük.

⁶¹ Pl. a kenyérmezei ütközetet (1479), *Bonfini*: Dec. IV. Libr. VI; 42—111 MKL II. 449—452. o. Katona IX. 240. stb. a tobischaui ütközetet (1770) Esch. II. 171. o. stb írja le. A feldolgozások közül *Tóth* i. m. idevonatkozó részei, valamint *Gyalóky*: A sziléziai hadjárat, 1474. HK. 1940. a legértékesebbek.

⁶² MKL I. 5. o.

⁶³ Esch. II. 129. o.

⁶⁴ Esch. II. 168—169. o. *Teleki*, IV. 154. o.

⁶⁵ Esch. II. 306. o. *Breit*, i. m. 160. o.

⁶⁶ Pl. Dávidházy leitzensdorfi győzelménél. (1484.) *Bonfini*: Dec. IV. Libr. VII. 204. *Schober*: Die Eroberung Niederösterreichs durch Matthias Corvinus. Wien. 1879. 57—58. o. *Breit*, i. m. 236. o.

⁶⁷ *Bonfini*: Dec. IV. Libr. VII. 93.

⁶⁸ Uo. 94.

⁶⁹ *Tóth*: I. Mátyás hadügyi politikája. 47. o.

Alacsonyabb rangú tisztról forrásaink nem tesznek említést. Ez a tény azt látszik bizonyítani, hogy a hadsereg tagolása még nem haladta meg a középkori általános színvonalat. Összehasonlításként közöljük az olasz Condottieri hadsereg — hasonlóan nehéz lovas hadsereg — tagozódását.⁷⁰ A hadsereg alapegysége — mint minden fejlett lovagi hadseregben — a lándzsa.⁷¹ (Ezt szintén nem találjuk meg Mátyás hadseregében.)

5 lándzsa alkot egy „pósztot” (poste), vezetője a káplár (Corporal). 10 lándzsa egy tizedet (ensegnie), vezetője a tizedes (decurio), a legmagasabb egység a zászlóalj (25 lándzsa), vezetője a connétable (lovászmester), a zászlóaljnak közvetlenül a kapitány (capitaneus), a hadsereg parancsnokának irányítása alatt állottak.

Az újjászervezett francia lovasság — a cavallerie reglée — legmagasabb egysége a század (compagnie, megfelel a magyar ezrednek), 100 lándzsából állt — egy lándzsához hat ember tartozott, más tagozódásról nem tudunk.⁷²

A cseh hadseregben a lovasság eleinte nem játszott jelentős szerepet. Biztosításra, váratlan rajtaütésekre használták. Lényegesen könnyebb volt, mint a vele szemben álló hűbéri hadseregek lovassága. A lovasság élén itt is a kapitány állott, alatta őrmesterek és tizedesek jeleztek, hogy a nagyobb lovasegységek kisebb alosztályokra tagozódtak.⁷³ Mátyás lovasságánál ilyen részletes tagozódás nem bizonyítható, de Bonfini bécsújhelyi seregzemléjénél feltűnik, hogy milyen sok harc- és menetalakzatot tudtak felvenni, s ez kisebb egységek létezését is valószínűvé teszi.

A hadsereg fegyverzetét Mátyás egyik rendeletéből ismerjük. Győr megye nemességét felszólítva a király leírja a megyei bandérium felszerelését: in ipsum exercitum iuxta consuetudinem vestram antiquam (azaz régi szokás szerint, tehát a nemességnek általában ilyen fegyverzetben kellett volna felvonulnia), omnes per singula capita cum equitibus et peditibus vestris deberetis... ut armati habeant gladium; lanceam et clipeum vel arcum cum pharetris.⁷⁴ Azaz karddal, lándzsával és pajzsral, illetőleg íjjal és nyilakkal legyenek felszerelve. Ez a lovagi hadseregek rendés felszerelése volt — az íjról tudjuk, hogy még a magyar nehéz páncélosok is előszeretettel alkalmazták.⁷⁵ A cseh és egyéb idegen zsoldosok viszont nem használtak nyilat.

⁷⁰ Lot, I. m. 420. o.

⁷¹ A lándzsa (lance, gleve) a lovagi hadsereg legkisebb egysége volt. Állt egy lovagból (vagy nehéz fegyverzetű zsoldos lovasból) és 3–5 kísérből, köztük egy lovasíjász, egy fegyverhordozó, egy könnyűlovas (a franciáknál écuyer) és egy apród. A gleve létszáma hadseregenként és időszakonként változó volt, a gyalogságot nem számították bele általában, kivéve Merész Károly burgundi herceg hadseregét. A nyugati kútfők a XV. század hadseregeinek a létszámát csaknem mindig glevekben adják meg.

⁷² Lot, I. m. II. 432. o.

⁷³ Durák, I. m. 157. o.

⁷⁴ Teleki, XI. 154–155. o.

⁷⁵ Villani Croniche. (Középkori krónikások. IX–X. 258–259. o.)

60. o. stb.

Mátyás nehéz páncélosainak önálló alkalmazásáról csak ritkán beszélhetünk. Abban a néhány csatában, ahol önállóan vettek részt — főleg a cseh hadjárat néhány ütközetéről van szó —, ugyanúgy viselkedtek, mint a középkori lovaghadzseregek. Csatasorba álltak fel egymás mögött, s az egyes csatasorok mindent elsöprő rohammal igyekeztek a szembenálló ellenség harcrendjét megbontani.⁷⁶ Harcalakzatukra nézve figyelemre méltó Bonfini egy megjegyzése: Kinzisi „megjelent a hegytetőn négyszögbe állított vérteseivel és bandériumaival”.⁷⁷ Ebből a megállapításból egyébként az is kitűnik, hogy Bonfini megkülönböztette a nyilván zsoldos nehéz lovasságot a bandériumoktól.

A nehéz páncélosok Mátyás seregében a központi magot alkották. Létszámuk a sereg többi alkotóeleméhez képest csekély, ezt többek között az is mutatja, hogy Mátyás nem szívesen bocsátkozott nyílt csatába, s ütközeteinek javarésze sem döntő. Kímélte értékes nehéz lovasságát. A nehéz lovasság harca nem különbözött a többi lovagi hadsereg harcmodjától, de fegyvelmezettebb, megbízhatóbb volt ezeknél. Mátyás hadserege abban múlta felül leginkább a lovagi hadseregeket, hogy nehéz lovassága nem az egyetlen csatadöntő fegyvernem volt. Sikereit éppen a fegyvernemek közötti szoros együttműködéssel érte el.

Mátyás hadseregének legnagyobb létszámú fegyverneme a könnyű lovasság volt; a későbbi „par excellence” magyar katona, a huszár megjelenését és első nagyobb arányú alkalmazását is erre az időre tehetjük.⁷⁸ Fontos szerepét könnyen megmagyarázhatjuk. Az összes fegyvernemek közül a könnyű lovasságnak voltak a legerősebb hagyományai Magyarországon. A magyar hadseregek, a honfoglalás korától kezdve — természetesen jóval korábban is — főleg könnyű lovas, íjász alakulatokból álltak. A magyarságba beolvadó keleti eredetű népek (kunok, besenyők, jászok, székelyek) is a könnyű lovas fegyvernemet erősítették. Nagy számuk másik oka anyagi eredetű; a nehéz lovasság fegyverzete ti. rendkívül drága volt,⁷⁹ a fegyverforgató közép- és kismenesség gyakorlatilag nem tudta megfizetni, csak a király és a leggazdagabb főurak tudták katonáik egy részének biztosítani a teljes lovagi felszerelést. A török is erősen hozzájárult a könnyű lovasság jelentőségének megnövekedéséhez. A déli várrendszer védelme rendkívül gyors mozgású seregeket követelt. A török maga is keleti eredetű nép, főfegyverneme a könnyű lovasság volt. A viszonylag nehezebb fegyverzetű elit-lovasság, a szpáhik fegyverzete sem volt a lovagi fegyverzethez hasonlítható; sisakjuk, mellvértjük és pajzsuk volt csak, lovaik nem voltak páncélozva. A végvári harc állandó gyors készenléletet követelt. A török — különösen Bosznia felől — csaknem akadálytalanul hatolt be az országba és pusztított, 1474-ben pl.

⁷⁶ Ld. a tobischaui és thomaswalde-i ütközeteket, általánosságban: Köhler: Die Entwicklung des Kriegswesens. Bd. III. Abt. III. 339—352. Oman, i. m. 60. o.

⁷⁷ Bonfini (Geréb ford.) 76. o.

⁷⁸ A huszárak megjelenéséről l. A magyar huszár c. művet, valamint Tóth: A huszárak eredetéről. HK. 1939. 129—196. o. és Darkó: A magyar huszárság eredete HK. 1937. c. tanulmányokat.

⁷⁹ Elekcs: Hunyadi hadserege. Bp. 1952. 5—6. o.

egy rabló török csapat elfoglalta és kirabolta Nagyváradot, Ezek ellen természetesen csak gyors mozgású, a terep és az időjárás nehézségeit elviselő, fáradhatatlan lovasság vehette fel eredményesen a küzdelmet. Ilyen volt elsősorban a hazájukból kiűzött rác (délsláv) szegénylegényekből toborzott huszárság, de szerkezetében, fegyverzetében, harcmódjában a székely, illetve a magyar könnyű lovasság is egyenlő ellenfele volt a töröknek. Szerkezet és harcmód tekintetében a könnyű lovasság nem mutatott új vonásokat. Čenovi Vlček haditudósításában arról beszél,⁸⁰ hogy ha az ellenségnek „rác vagy oláh (lovak) lennének,⁸¹ — melyeknek nem sajátosságuk a tagozódás, hanem kisebb csoportokban (auf Harz) lovagolnak az ellenségre”⁸² — úgy ezeket csak óvatosan szabad üldözni, mert visszacsaphatnak és elvághatják üldözőiket a főseregtől. Mi más ez, mint a régi keleti lovasnomád taktika alkalmazása?

A könnyű lovasság szerkezeti felépítését még annyira sem ismerjük, mint a nehéz lovasságét. Annyit tudunk, hogy nagyobb egységek mellett itt is kisebb, kb. 25 fős „turmák” (szakaszok) szerepelnek, ezek önálló alkalmazására feltehetőleg lesvetéseknél, kisebb egységek biztosításánál került sor. A könnyű lovasság egyébként, melynek feladata az ütközet megkezdése és az ellenség sorainak megbontása volt, nem egy tömegben támadott. Tudunk olyan ütközetről is, ahol a „huzarones” nem az első, hanem a negyedik hadoszlopban küzdöttek.⁸³ Általában azonban, mint pl. az 1488-i thomaswaldei ütközetben, a huszárok külön osztályt képeztek.⁸⁴

A magyar könnyű lovasság⁸⁵ jelentősége nem csupán az ütközet megkezdésében, a törökök elleni védekezésben, a lesvetésekben rejlett. *Véleményünk szerint az egész kor magyar harcászatának és hadászatának alappilléret képezte.* Ha Mátyás bármelyik hadjáratát tanulmányozzuk — még a túlnyomó részben várharcolkkal telt 1477-i és 1482—1490-i ausztriai hadjáratot is —, azt látjuk, hogy a sikerek előidézője csaknem mindig a könnyű lovasság volt. Mátyás éppen azért volt kiváló hadvezér, mert akarva-akaratlanul felismerte a magyar hadsereg legsikeresebb harcmódját, és alkalmazta is. Nehéz lovassága jó, de nem nagyszámú, nem lehet egy-egy nyílt csatában kockáztatni.

⁸⁰ Čenovi Vlček, III. Frigyes szolgálatában álló cseh zsoldosvezér 1490 táján írt haditudósítása fontos dokumentum nemcsak a cseh, hanem a magyar csapatok harcászatának tanulmányozásához is. Németül közli az Österreichische Militär—Zeitschrift, 1836. évf. III. rövidítve, de pontosabb fordításban Frauenholz, I. m. II/2 133—143. o.

⁸¹ A fentieket bármilyen könnyű lovasság ellen alkalmazhatjuk.

⁸² Frauenholz I. m. II/2, 135. o. a „Harz” szó valószínűleg a magyar harc-ból származik.

⁸³ Pl. a magyar—hradischí ütközetben. (1469.) Esch. II. 1881. o.

⁸⁴ Breit, I. m. 253. o.

⁸⁵ A könnyű lovasság a 15. század folyamán egész Európában elterjedt, de nem vált nagyobb jelentőségűvé. A francia „écuyer” a német „Schwarzer Reiter” (valószínűleg huszita eredetűek) mind könnyű fegyverzetű, pajzsossal, mellvérttel, sisakkal és karddal esetleg nyíllal felszerelt lovas jelentett. Ellentétben a magyarokkal és a törökökkel, a könnyű lovasság általában csak taktikai és nem stratégiai értékű fegyvernem.

Bár a gyalogság — erre később bővebben kitérünk — jobb, mint az előző korok magyar gyalogsága, nem múlja felül egy jó középkori gyalogság harcértékét, s meg sem közelíti sem a svájciakat, sem a német landsknechteket. Mátyás számára nem marad más, mint a portyázó hadviselés barbár, de eredményes harcmódjának alkalmazása. A török hadszíntéren ez természetes és állandóan találkozunk is vele. Ilyen nagyarányú, sikeres portyának tekinthetjük pl. Kinizsi 1479—1480-i szerb hadjáratát,⁸⁶ amikor úgy végigpusztítja egész Szerbiát, hogy „nem több, mint 40 gyermek maradt csak”⁸⁷ az országban. Mátyás legnagyobb sikere a sziléziai hadjárat (1474) is a portyázó hadviselés diadala. Hasonlóan Ausztria elfoglalása sem következett volna be olyan hamar, ha a cseh (!) Zeleni portyázói nem bénítják meg a közlekedést, s nem teszik lehetetlenné az ostromlott városokba az utánpótlás szállítását.⁸⁸

Mátyás gyalogságára nézve, a legértékesebb kútfő Mátyás király levele Veronai Gábor egri püspökhöz.⁸⁹ A törökök 1480-ban elfoglalták Otrantót, s Mátyás olaszországi követe útján segítséget ajánl fel apósának levelében. A levél bemutatja a magyar hadsereget, különösen a gyalogságot, tagozódását, harcát egyaránt: „jónak látjuk, hogy a katonának különféle rendjeit leírjuk, hogy mindezeket megismerve Öfelsége (Ferdinánd nápolyi király) elhatározhassa, melyik rendből mennyit küldessen magának. Atyaságod tudhatja, mind gyakrabban láthatta is, a katonaság nálunk *három rendre* oszlik, az első a nehéz lovasok (armigeri),⁹⁰ ezek minden negyed évre 15 aranyat kívánnak minden ló után, másképp nem kaphatók.⁹¹ A másik rend a könnyű fegyverzetű lovasság, másként a huszárok (huzarones), ezek lovankint 10 aranyat akarnak negyedévenként, másként nem kaphatók. A harmadik rendet a gyalogság⁹² alkotja, mégpedig különféle osztályokban (ordo) megkülönböztetve. Némelyek ugyanis könnyű gyalogosok (gregarii), mások nehéz fegyverzetűek (armigeri), némelyek pajzosok (a pajzosoknak fegyverhordozóik is vannak, ezért magasabb — kétszeres — zsoldot követelnek). Vannak még ezenkívül puskások (magistri pixidarii), de nem olyan szorgosak

⁸⁶ Mátyás levele IV. Sírthus pápához. (Thallocsay—Horváth, i. m. 53—53. o. Dipl. eml. 338—343. o. MKL. II. 76—78. o.)

⁸⁷ Thalloczy—Horváth, i. m. 55. o.

⁸⁸ Zeleni portyázása pl. olyan nagy rémületet keltett Ausztriában, hogy 1481-ben Loosdorfbán valaki elsütött egy puskát s erre az egész lakosság elmene-kült, azt hitték: jönnek a magyarok. (Schober, i. m. 26. o.)

⁸⁹ MKL 104—110. o. Teljes de nem pontos fordítása: HK. 1890. Közszeghy) majd részleteket közölt Hazay és Breit is.

⁹⁰ Armiger pontos latin megfelelője a home d'armes általánosan használt francia kifejezésnek ami kizárólag nehéz fegyverzetű lovaskatonát jelölt.

⁹¹ A „quemlibet equum” kifejezés mintha azt mutatná, hogy a lovagi gleve nálunk, legalább is nyomokban meg volt. A nehéz páncélos lovasnak a harc előtt és alatt több segítőtársra volt szüksége (ld. 68. jegyz.) akikkel együtt a hadsereg legkisebb taktikai egységét a lándzsát alkotta. Lehet, hogy a kifejezés alatt egyszerűen tartalékoló értendő, de inkább úgy magyarázhatjuk, hogy az armigerhez több lovas kíségetőszemély tartozik.

⁹² Megfigyelhetjük, hogy mind a nehéz, mind a könnyű lovasság külön „ordo”-t alkot, viszont a gyalogság nem. Ez is arra utal, hogy a gyalogság némileg alacsonyabrangú fegyvernemnek számított. Feltűnő, hogy — tényleges jelentőségének megfelelően — a huszárság külön fegyvernemet alkotott, ez sehol másutt nem volt szokásos.

és hasznosak a tüzelésben, mint a többi gyalogos,⁹³ de a pajzsosok mögött az összecsapás kezdetén, nemkülönben a várak ostrománál és védelménél a legjobban. Mi mindig megtartjuk azt a szokást, hogy bármennyi is legyen a gyalogság, annak ötödrészét mindig puskásokkal állítjuk össze...⁹⁴ S hogy Ófelsége katonáink erkölcsit és szokásait megismerje, a nehéz fegyverzetűeket (armigeri = valószínűleg, csak a gyalogságra vonatkozik) fálnak tekintjük, akik helyükből ki nem mozdulnak, ha kell helyükön egy szálig elpusztulnak. A könnyű fegyverzetűek pedig az alkalmat felhasználva kirohannak, s ha kifáradnak, vagy nagyobb veszélyt vélnek, visszafutnak a nehéz fegyverzetűek (armati) mögé... és végül az egész gyalogságot és puskásokat a nehézfegyverzetűek (armati) és pajzsosok (clipeati) veszik körül, mintha várban lennének, a közbe helyezett nagy pajzsok erődítmény képét mutatják, az általuk védett könnyű gyalogság (gregarii pedites) s mindazok, akik (a körön) belül vannak, mintha sáncokból vagy erődítményekből harcolnának, s kedvező alkalmammal kirohannak.”⁹⁵ A levél alapján tiszta képet nyerhetünk a magyar gyalogság harcáról és értékéről. Ami a leírásból szembetűnő, az elsősorban az, hogy az a gyalogság a puskásokat kivéve, teljesen középkori jellegzetességeket mutat, hiányzik belőlük a kor elsőosztályú gyalogságát jellemző támadó erő. Nézzük meg, hogy harcolt a középkori gyalogság. Két sorban harcolnak, az első előrefeszített lándzsával térdel *mozdulatlanul*, mögötte sorakoznak az íjások. Egészen a 15. századig minden mozgást szigorúan megtiltottak.⁹⁶ Mátyás hadseregének gyalogsága mintha, a puskásokat leszámítva, ennek a középkori gyalogságnak és a római gyalogságnak valamiféle keveréke lenne. A könnyű gyalogság (velites) kirohanása, és visszafutása teljesen klasszikus ízü, viszont a nehéz gyalogság támadó szelleme hiányzik Mátyás gyalogságából. A pajzsokkal körülvett gyalogság szintén gyengéségre mutat, mély, merev csatarendet jelölt. Mátyás hadseregében a gyalogság szerepéről nem sokat tudunk, önálló alkalmazásra szinte sohasem került sor, kikülönített harcát pl. Jajca ostrománál láttuk, ahol a magyar gyalogság állt szemben a nagyvezér felmentő seregeivel. A csataleírásokban is ritkán szerepel. Magyar-Hradisnál szétverik (1469), Leitzensdorfnál (1484) sem tud az osztrák gyalogsággal szembeszállni,⁹⁷ a szekérvárban sem tudták magukat tartani. Mátyás maga sem sokra becsülte a gyalogságot. Szövetségését, Merész Károly burgundi herceget ugyan óvta a svájciaktól, de a svájciakat legyőzni „nullus aut parvus admodum honor, a quibus vinci

⁹³ A puszka (arquebus, Büchse) töltése és elsütése a 15. században mintegy félórát tartott.

⁹⁴ Ezzel szemben a Landsknechtek tagozódása a következő volt: eyn Drittelt Armbrust, ein Drittel Büchsen, ein Dritteil Spiess und Hel'eparten" (Egyharmad íjász, egyharmad puskás, egyharmad lándzsás és alabárdos.) 1486-os hadiutasítás. Közli *Frauenholz*, i. m. II/2. 151. o.

⁹⁵ MKL, II. 106–108. o.

⁹⁶ Lot, i. m. II. 422. o.

⁹⁷ *Schober* i. m. 58. o.

turpe semper fuit".⁹⁸ Később maga is tárgyalt svájci zsoldosokkal, több svájci város, Bern, Zürich, Luzern magistratusai évi pensiót kaptak tőle, de ennek politikai céljai voltak, nem katonaiak. Mátyás ellenségének, III. Frigyes császárnak ellenségével szövetségelt, a svájciak katonai értékeit nem akarta felhasználni. Ezzel a felfogásával nem maradt egyedül, a teljesen lovagivá átalakult cseh „iskola” egyik kimagasló alakja, a már idézett Vlček így írt a svájci gyalogságról: „ha az ellenségnek svájci vagy más német gyalogosai vannak a hadseregében, melyek zárt rendet tartanak, akkor csak a lovasság ellen vonuljunk... hogy a gyalogságtól elúzzuk... akkor azt tehetjük a gyalogsággal, amit akarunk”.⁹⁹ Uralkodása végén, amikor Alsó-Ausztria magyar fennhatóság alatt volt, többször igényelt gyalogos zsoldosokat is. Általában helyőrségi szolgálatban, valamint ostromoknál használta őket. Még egy probléma szorul bővebb magyarázatra. Tudjuk, hogy Mátyás zsoldosainak jelentős részét csehek alkották, s a cseh gyalogság a huszita háborúkban sokszor győzött túlerőben levő hűbéri lovasseregek felett. A források azt is hangsúlyozzák, hogy Mátyás csehországi hadjáratai alatt ellenfele, Podiebrád György király elsősorban gyalogságban erős.¹⁰⁰ Mátyás gyalogsága mégsem éri el a cseh gyalogság színvonalát. A magyarázat egyszerű: Mátyás zsoldosait elsősorban a Felvidéken portyázó, a lovagi haremódot átvevő cseh „bratrikból” válogatta. Már Lipany (1434) előtt megindult a folyamat önálló cseh lovasság megteremtésére. Čapek, a lipanyi ütközetben a táborita lovasság parancsnoka, később Hunyadi szolgálatába állott. Ezzel szemben Podiebrád csak részben támaszkodhatott zsoldosokra, seregének zömét nemesi, illetve városi csapatok alkották, amelyek megőrizték a huszita hagyományokat. Mátyás gyalogsága tehát nem annyira a cseh gyalogságot utánozta; a szekérvár — a huszita taktika egyik legnagyobb újítása —, lehetővé tette volna, hogy a gyalogság a szekérvár védelme alatt harcoljon, mégsem alkalmazta. Mindenestre ez a pajzsos megoldás, ha nem jelentett előrehaladást a hadművészet fejlődésében, speciális magyar vonás. Európában sehol sem találjuk meg, (legfeljebb a török janicsárok harcmodora emlékeztet rá némileg, de nem nagyon emelte a magyar gyalogság harcértékét. A katonanyag egyénileg jó és fegyelmezett volt, a források többször dicsérik a gyalogosokat is, a bécsújhelyi seregszemle leírásánál láthatjuk, hogy értettek a manőverezéshez is. Elavult taktikájuk és fegyverzetük azonban nem tette lehetővé, hogy komolyabb szerepet játszzanak Mátyás hadjárataiban.

A gyalogsággal kapcsolatban meg kell emlékeznünk a Mátyás hadseregében ugyancsak sűrűn alkalmazott, de nagyobb jelentőségre nem

⁹⁸ Mátyás király levele Merész Károly burgundi herceghez 1476. május 7-én. (MKL I. 343. o.)

⁹⁹ Cenovi Vlček hadiutasításából. Ld. Köhler, i. m. 383. o.

¹⁰⁰ Esch. II. 129. o.

jutott szekérvárról is.¹⁰¹ A hazájuk függetlenségét védő csehek a 15. század harmadik és negyedik évtizedének honvédő harcaiban az eddig csak utánpótlási és egyéb szállítási célokra alkalmazott szekereket harci-eszközzé léptették elő. A szekérvárt eleinte mozgó erődként alkalmazták, majd később, főleg Lipany után, támadó célokra is használják. Podiebrád hadseregének egyik főerejét a szekérvár képezte. Mátyás ellen is többször és sikeresen alkalmazta támadásnál is.¹⁰² Mátyás seregében is számos szekeret találunk, Boroszlóba első ízben 1470-ben 100 szekérral vonult be.¹⁰³ A csehországi hadjáratban nem történik említés a magyar szekérvár harcairól, az 1481-i leitizensdorfi ütközetben szerepel ismét. A törökök elleni hadjárat (1475, esetleg 1479) alkalmából 3000 szekérről tudunk. Ezeknek bizonyára csak egy része lehetett hazai szekér. A bécsűjhelyi seregszemplén ismét 9000 szekér — felállításukból ítélve harci szekerek — szerepel. A harci szekereket Hunyadi János korában nagyjában a cseh mintának megfelelően alkalmazták — főleg a gyalogság védelmére —, de Sehábédin elleni győzelmét részben a harci szekerek támadó, bekerítő hadmozdulatának köszönhette, erre céloz Bonfini. Szerinte a szekereket „nemcsak sánccfalként használják tábor védelmére, de Hunyadi tanítására kassákkal felszerelve csatákban is alkalmazzák, ezekkel az ellenséget be szokták keríteni.”¹⁰⁴ A szekérvár ilyen alkalmazását a rendelkezésünkre álló források alapján sajnos nem tudjuk megállapítani. Az a tény, hogy a bécsűjhelyi seregszemplén a „skorpióalakban” a skorpió ollóit a harci szekerek alkották ezt is lehetségessé tette volna.

Talán még az eddigieknél is kevesebb adatunk van Mátyás hadseregének tüzérségéről és műszaki alakulatairól, de a hadsereg általános fejlettsége, a gyakori ostromok és menetek bizonyossá teszik, hogy a kor viszonyaihoz mérten ezek a fegyvernemek is fejlettek voltak.¹⁰⁵ 1475-ben a török ellen vonuló hadseregnek — a folyami naszádok jelentős számú ágyúján kívül — 30 bombardája (nehéz, 100—200 fontos ágyú), 30 cerbottanája (kb. 50—100 fontos, hosszú csövű nagy ágyú), ezenkívül még számos hadigépe [falbontógép, tüzes köveket vető bombardá] és 12 nagy bombardá-szekere (!) (mindegyikén 6 bombardá, 50 fontos) volt. Az ágyúkat elsősorban ostromoknál használták; hatásfokuk csekély, hatáscsúcs lőtávolságuk néhány száz méter, lőgyorsaságuk pedig maximálisan napi 15—20 lövés volt. A tüzérség általános fejlettségé-

¹⁰¹ A szekérvár kialakulásával, jelentőségével nem foglalkozunk részletesen, mivel Mátyás hadjáratában nem játszott döntő szerepet. Ld. bővebben: *Durdik*: A huszita hadtudomány. IX. fejt., *Wulf*: Die Hussitische Wagenburg c. munkáját, valamint különösen *Delbrück* és *Jähns* műveinek erre vonatkozó részeit, magyar viszonylatban pedig *Tóth Zoltán* két tanulmányát. (HK. 1916, 1918).

¹⁰² „S aztán két szekérsort képezve (Podiebrád) a gyalogosokkal ellenük (a magyarok) vonult és futásra készítette őket...” (A Régi évkönyvek 1468-ból. Ld. *Durdik*, i. m. 164. o.)

¹⁰³ Esch. II. 200. o.

¹⁰⁴ *Bonfini*, (Geréb ford.) 84. o. (Kiemelés tőlem. A szerző.)

¹⁰⁵ 1488-ban III. Iván orosz cár magyar ágyúöntő-mestereket kér. Mátyástól. *Fraknói*, i. m. 350. o.

vel magyarázható, hogy kis városok, vagy várak, mint például 1474-ben Brieg és Oppeln, az egyesült lengyel—cseh sereggel szemben, vagy korábban Trebics és Hradis a magyarok ellen stb., akár évekig is tarthatták magukat.

Mátyás általában a városoktól, főleg pedig Pozsonytól és Kassától szerezte be ágyúutánpótlását,¹⁰⁶ innen kapott tüzekeket is. Ezek akkor még nem katonák, inkább városi mesterembereknek számítottak, Magyarországán általában idegen eredetűek. Mátyás nem sokra becsülte a tüzéséget, több helyen a várostromokhoz ágyúk helyett inkább a vetőgépek használatát ajánlja.¹⁰⁷

A magyar hadsereg ostromgépei és ostromtechnikája jó volt — persze a korabeli viszonyok figyelembevételével. A várakat ugyan általában kiéheztetéssel foglalták el — Bécs, Bécsújhely, Jajca, Szabács stb. —, de ez azt is mutatta, hogy kimélték embereiket. Mátyás hadseregének váróvási technikáját legszebben Bécs ostroma és elfoglalása bizonyítja. A siker legfőbb feltétele Bécs elzárása volt a külvilágtól, ezt megerősített táborok felállításával s a portyázó csapatok széleskörű alkalmazásával érték el. A következő feladat a Bécszet védő „erődrendszer” felszámolása volt. A város kulcsa Korneuburg erődje Bécsből északnyugatra, ennek, majd Klosterneuburnak elfoglalásával megnyílt az út magához a városhoz. Az ostromnál Mátyás számos egyéb eszközt is felhasznált. A lakosság kiéheztetésével, állandó zavartásával a védelem erkölcsi erejét megtörni, ezenkívül hiveit a városon belül is párttá szervezte.¹⁰⁸ Ostromgépei, különösen a „Biberturm”-mal (Bécs dunai kapuja) szemben felállított hatalmas ostromtornya, melyet később a bécsiek elpusztítottak, kitűnő műszaki alkotás volt.

Mátyás jelentős folyami hajóhaddal is rendelkezett,¹⁰⁹ ezeket elsősorban szállításra használta fel, de tudjuk pl. Bécs és Szabács ostromáról, hogy ezekben az igen nagylétszámú magyar folyami tüzérség is részt vett.

A hadsereg belső életét nem nagyon ismerjük; fegyvelmeztségét, jó harci szellemét a kortársak Európában a legjobbnak tartották.¹¹⁰ A sereg őszintén ragaszkodott vezéréhez, katonái a legnagyobb nehézségek idején is hűek maradtak.¹¹¹ Tudunk viszont olyan esetekről is — természetesen a zsold huzamosabb elmaradása miatt —, amikor a katonák elégedetlenkedtek.¹¹² A lakossághoz való viszonyuk nem eszményi. A katonák legnagyobb része zsoldos, akik sem barátot, sem ellenséget nem

¹⁰⁶ *Teleki*, XII. 28. o.

¹⁰⁷ MKL. II. 109. o.

¹⁰⁸ *Schober*, i. m. 55—96. o.

¹⁰⁹ Bővebben ld. *Szentkláray*: Magyar hajóhadak a Dunán. Bp. 1886. c. munkáját.

¹¹⁰ *Bonfini*, Dec. IV. libr. VIII. 114.

¹¹¹ *Tabero* (De temporibus suis. *Schwander* II. 115. o.) szerint Mátyásnak katonái ha kell pénz nélkül, pusztán a dicsőségért hajlandók szolgálni.

¹¹² 1474-ben pl. negyedévi zsolddal tartozott katonáinak, ezek elégedetlenkedtek, de Mátyás ígéretekkel lecsillapította őket, Ígéréteit később meg is tartotta. (*Esch*. II. 314. o.)

kíméltek, Mátyás stratégiája is tudatosan az ellenség megfélemlítésére, az ország szisztematikus elpusztítására irányult. Ebben a zsoldosok maguk is szívesen vették ki részüket, pl. a szövetséges Sziléziát is olyan alaposan végigpusztították, hogy a lengyel hadsereg már semmit sem talált utánuk.¹¹³ Magyarországon a katonák élelmezésének terhe a lakosságra hárult, de Mátyás — néha ugyan csak elméletben — kifizette a katonái által elkövetett rekvirálásokat.¹¹⁴ Külföldön a „háború táplálta a háborút”, arra azonban mindig gondosan ügyeltek, már csak saját érdekükben is, hogy egy-egy területet túlságosan fel ne éljenek.

Arra nem találunk sehol utalást, hogy a hadseregnek egyenruhái lettek volna; ez általában csak a 16. században Schwendi Lázár császári tábornok kezdeményezésére terjedt el az európai hadseregekben.¹¹⁵

A katonák, különösen a zsoldosok, állandóan gyakorlatoztak.¹¹⁶ Erre utal pl. Mátyás nagy terve is, mely szerint Budán a zsoldosok számára állandó állomáshelyül tábornokot akart építtetni. Így kézben tarthatta volna katonáit. A bécsújhelyi seregszemle tanulsága is azt bizonyítja, hogy a katonák sűrűn gyakorlatoztak, máskülönben nem hajthatták volna végre a bonyolult harc- és menetalkatokat.

Mátyás seregében használt szabályzat nem került elő, ilyen létezéséről nem is tudunk, de a 15. század két ismert rendtartását (Čenoví Vlček és Hodetini Hajek) kisebb-nagyobb változtatásokkal Mátyás hadseregére alkalmazhatjuk.¹¹⁷ Sok rokon vonást mutat — a gyalogság felállítására és harca, kürtjelek használata stb. szempontjából — Merész Károly burgundi herceg 1473-as hadiutasítása is.

A harci szellem általában jó volt. A katonák veszélyt, fáradságot, kényelmetlen körülményeket leküzdve harcoltak, még vesztes csatában is hősiessen és kitartóan helytálltak. — Az 1471-es schönwitzer csatavesztést éppen az idézte elő, hogy Mátyás magyar és cseh lovassága csaknem tízszeres túlerővel szemben vette fel az egyenlőtlen küzdelmet. Pániokról, a hadsereg moráljának hirtelen, mondhatni megmagyarázhatatlan megtöréséről egyszer beszélhetünk: Zvornik 1464-i ostrománál a hadsereg, és valószínűleg a király is, a török főcsapat közeledténél a hírére ütközött nélkül, menekülésszerűen hagyta el a csatateret.¹¹⁸ A fegyelem sem volt azért tökéletes. 1467-ben István moldvai fejedelem csapatai azért tudták Mátyás seregét meglepni, mert a magyaroknak nem volt megfelelő biztosításuk, s mert — mint a kútfők írják — a magyar katonák lerésze-

¹¹³ Esch, II. 316. o.

¹¹⁴ Mátyás 1486-ban maximálta az árakat (árlimitatio) s ezentúl csak ezt fizette ki a lakosságnak. (Tóth: I. Mátyás hadügyi politikája. 43. o.)

¹¹⁵ Frauenholz, II/2. 286. o. Nem valószínű tehát Hazay állítása, hogy Mátyás hadserege egy részének egyenruhája lett volna.

¹¹⁶ Tettau, i. m. 30. o. Id. Tóth: I. Mátyás 35. o.

¹¹⁷ A Hodetini Hajek neve alatt megjelent, 1413-i keltezésű haditudósítást a kutatók egyöntetűleg a 15. század második felére datálják, s megállapítást nyert, hogy külföldi katolikus fejedelem cseh zsoldosai számára készítették. Általában Kázmér lengyel királyra gondolnak, de vannak olyan jelek is, hogy esetleg Mátyás cseh zsoldosai számára készült volna.

¹¹⁸ Thallóczy—Horváth, i. m. 54. o. MKL I. 77. o., Teleki, V. 111. o.

gedtek.¹¹⁹ 1480-ban Egerváry László vezetésével egy magyar lovas csapat rajtaütött Daud boszniai pasa székhelyén, Vrbosznán (Szarajevo), a magyar huszárok azonban zsákmányclásban merültek el, s alkalmat adtak a pasának az ellentámadásra. A veszélyt a parancsnokok hidegvére és a tartalékban elhelyezett 300 huszár közbelépése hátrította csak el.¹²⁰

Mátyás hadseregének harcrendje

Mátyás hadseregének harcrendjéről két értékes, megbízható forrásunk van: az egyik a már többször idézett levele Veronai Gábor egri püspökhöz, a másik a bécsújhelyi seregszemle leírása.¹²¹ Ezekből — legalábbis elméletileg — arra következtethetünk, hogy Mátyásnak mintegy 30 000 főnyi hadserege volt — a gyakorlatban azonban ilyen nagylétszámú hadsereg egyszeri bevetésére nem került sor.¹²² A felvonulásban 8000 gyalogos, 20 000 lovas és 9000 harci szekér vett részt. Ezek „a könnyebb és gyorsabb mozgás tekintetéből több kisebb testre osztott hadsereg szárnyai voltak felállítva”.¹²³ A király ezután végiglovagolt csapatai között, személyesen ellenőrizte katonáit, kiosztotta a jutalmakat, majd kezdetét vette a tulajdonképpeni felvonulás. „Minden egyes katona szigorú rendet tartott, hacsak egy ujjnyit lépett volna ki a sorból, rázúdult volna a fővezér haragja. Oly nagy fegyelem, félelem, és tisztelet uralkodott, s a vezért annyira szerették, hogy parancsolatait mindenki nyomban végrehajtotta, életét is semmibe vette, csak hogy vezérét kielégíthesse.”¹²⁴ Ha az udvari humanista szokásos túlzásai felett el is tekintünk, Mátyás hadseregét akkor is elsőrendűnek, a kor fegyelmi színvonalát magasan felülmúlónak kell tartanunk. Nézzük tovább a felvonulást. A nehéz lovasság 4 csoportra osztva vonult fel, 25×25-ös sorokban haladva. (Eszerint kb. 2500 nehéz lovasa lett volna Mátyásnak? — nagyon is valószínű.) A könnyű lovasságot pedig két nagy csoportra osztották, de ez tette ki az oldalvédet és az elővédet is. A gyalogság középen menetelt, két szárnyán nehéz lovasság, legszélén a könnyű lovaság és a harci szekerek, illetve a tüzérség vonult. A hadsereg számos harcalakzatot mutatott be: ék, kör, fűrész alakba, három-, majd négyszögbe tömörültek, s végül felvették a hadsereg legspeciálisabb alakzatát, az úgynevezett skorpió-alakzatot.¹²⁵ A források alapján megkíséréljük Mátyás hadseregének ezt a harcalakzatát felvázolni.

¹¹⁹ Turóczy (Geréb ford. Bp. 1958.) 180. o. Tubero, (Schwandner II. 112. o.) Ranzanus: Epitome rerum Hungaricarum Schwandner I. 399. o.)

¹²⁰ Mátyás IV. Sztúshoz írt levelében (1480. december 14.) panaszkodik is a huszárok fegyelmezetlensége miatt. MKL II. 78. o.)

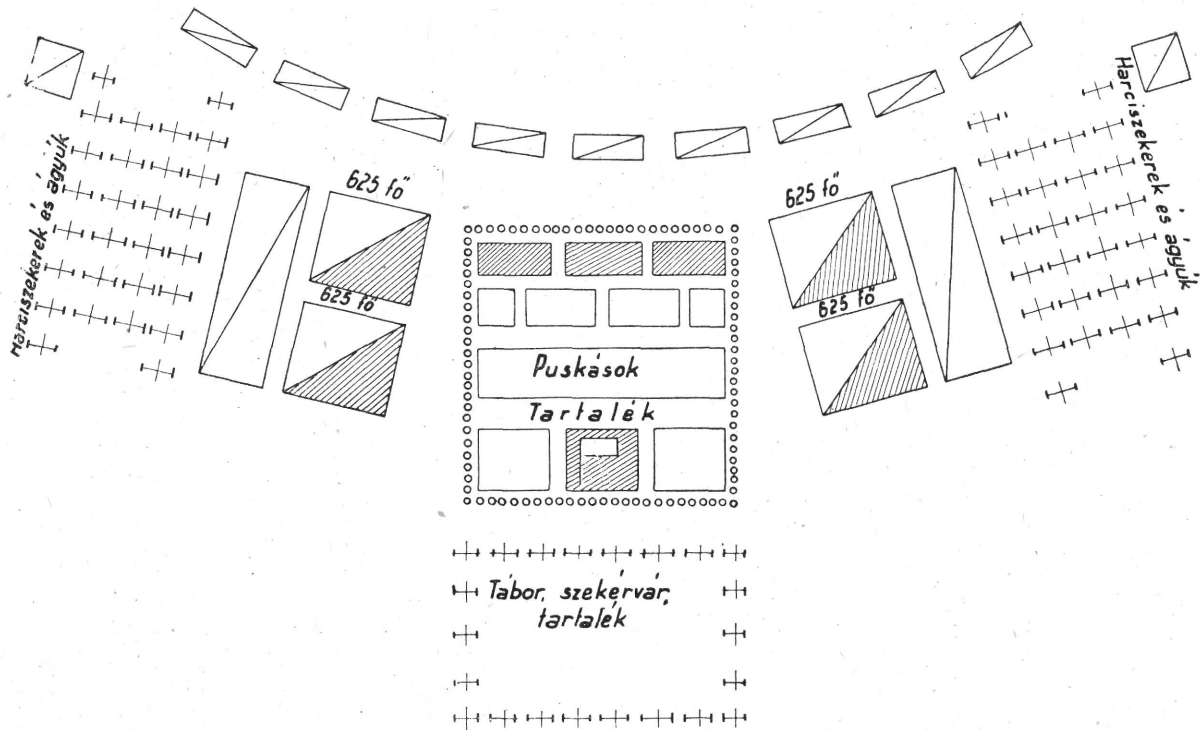
¹²¹ Bonfini: Dec. IV. Libr. VIII. 93.

¹²² Mátyásnak nem volt olyan nyílt csatája, amelyben ilyen nagylétszámú hadsereg vett volna részt.

¹²³ Bonfini: Dec. IV. Libr. VIII. 93 (Geréb ford. 83. o.)

¹²⁴ Uo.

¹²⁵ Ez valószínűleg Mátyásnak, vagy valamelyik alvezérnek eredeti elgondolása volt, mert sem Bonfini — így a többi olasz sem —, sem a korabeli Vlček és Hodetini Hajek-féle haditudósítás sem ismeri.

Mátyás király hadseregének „skorpió” alakú hadrendje.

A vázlat egészen eredeti felfogású, mélyen tagolt harcrendet mutat. Európában sehol sem találjuk pontos mását, egyes elemeit azonban, mint például a szekérvárok oldalbiztosító, bekerítő szerepét, mások is, természetesen elsősorban a csehek, szívesen alkalmazták. A szekérvár ilyen szerepével egyébként Svájcban (!) is találkozunk.¹²⁶ Itt is feltűnik a könnyű lovasság nagy száma — számításaink szerint a 20 000 lovasból, mintegy 17 000 könnyű lovas (huszár) volt. Szerepük és felállásuk a török hadsereg harcrendjére emlékeztet. A gyalogság középponti elhelyezése általános a középkori hadseregeknél, bár találunk példát az ellenkezőjére: a gyalogságnak a szárnyakon történő felállítására is.¹²⁷ A gyalogság tagozódása és pajzsokkal történő körülvétele — mint már említettük — eredeti, de nem jelentős újítás volt. Mátyásnak vagy bármelyik hadvezérének ilyen nagy létszámú hadsereg élén véghezvitt harcáról nincsenek adatok. Így e harcrend tényleges értékét nincs módunkban tényekkel bizonyítani. Valószínű, hogy fentebb ismertetett formája hosszú kísérlet eredményeként jött létre, a király uralkodásának vége felé alakulhatott csak ki, ekkor viszont már nem került alkalmazásra. Mátyás utolsó háborújának, az 1488-i glogauai hadjáratnak döntő ütközete, a thomaswaldei csata — igaz, hogy lényegesen kisebb erővel, 5—6000, főleg nehéz páncélos zsoldos lovassal vívták — más képet mutat. Itt a vezér, Haugwitz, a lovasságot 5 csatasorra bontotta, melyek tömör megszőget alkotva egymás után zúdultak az ellenségre. Ez a háromdteles megegyezett a középkori lovas hadseregek egyik szokásos harc-eljárásával.¹²⁸ Ebben az ütközetben tisztán nehéz lovasság harcolt — forrásaink még szekérvárról sem tudnak —, így persze csak a lovagi hadseregek harcmódját alkalmazhatták, a lovasság taktikájában ugyanis a század folyamán nem történt jelentős változás.

A későbbi korok sem alkalmazták Mátyás speciális hadrendjét, kivitelezéséhez hiányzott a fegyelmezett vezérkar és a hazájához hű hadsereg, így a Jagello-kor hadseregei, közöttük II. Lajos Mohácsnál vesztet katonái is szinte teljesen lovagi módszerekkel és hadrenddel próbálták feltartóztatni a törököt.

Jóllehet, gyakorlatilag talán sohasem került alkalmazásra Mátyás hadseregének skorpió alakú hadrendjét a magyar hadtörténelem egyik érdekes és egyben jelentős vívmányának tartjuk, annak a bizonyítékát látjuk benne, hogy Mátyás hadserege valóban a korszak egyik legjobb fegyveres ereje volt.

¹²⁶ 1475-ben, a pontarlínei ütközetben. (*Frauenholz*, I. m. II/2. 83. o.)

¹²⁷ Ld. pl. Báthory hadseregének felállítását a kenyérmezei ütközetben. (*Bonfini*: Dec. IV. Libr. VI. 102.)

¹²⁸ Az egyes csatasorok felváltva gördültek támadásra, kifejezett tartalék nem volt. Ha a támadás nem sikerült, akkor a benne résztvevő egység (Treffen, bataille) a sereg végén helyezkedett el. Rotációs eljárásnak is nevezhetnénk. Ezt alkalmazta Haugwitz is a thomaswaldei csatában. (*Köhler*, I. m. 340. o.)

Mátyás stratégiája

Mátyás uralkodásának legtöbb vitára okot adó ténykedése külpolitikája volt, ebben is a török elleni védelem kérdése. Tanulmányunk nem merül mélyen bele ebbe a problémába, csak annyira, amennyi feltétlenül szükséges stratégiájának megértéséhez.

Nézzük röviden a tényeket: Uralkodása elején levelet írt III. Calixtus pápához, melyben bejelentette: atyja nyomdokait követve életét a török elleni harcra kívánja szentelni.¹²⁹ Uralkodása első szakaszában, kb. 1465-ig valóban ez a kérdés állt külpolitikájának előterében, kisebb-nagyobb zavarok, mint Frigyes 1459-i támadása; a török elleni szövetség állandó ingadozása, anyagi nehézségek stb. azonban már ekkor is felléptek. Az eredmény nem volt sok, mindössze Bosznia egy részét, a fontos Jajca várával együtt, sikerült megszereznie a töröktől. Megfigyelhetjük, hogy Mátyás most sem támadott; csak akkor indult ellentámadásba, amikor II. Mohamed elfoglalta Jajcát. Már akkor is láthatta, hogy ereje *egyedül* nem elegendő a feladatra. Ezt egyik szövetségese, Velence is helyesen ismerte fel.¹³⁰ Szövetségesei megbízhatatlansága is csakhamar világossá vált. Ezért tett le a törökellenes háború gondolatáról, bár ez leveleiben állandóan ismétlődő vezérmotívum maradt, amit csak diplomáciai fogásnak tarthatunk. A cseh háború megindulása új fordulatot jelent politikájában. Célja most már az, s ez is marad nézetünk szerint uralkodása legvégéig, hogy magyar vezetéssel megteremtse Közép-Európa — ha lehet, Európa — vezető hatalmát. A töröktől, ha ez a terve sikerül, valóban nem kellett volna tartania s később a hatalmas „Magyar Birodalom” kétségtelenül megoldotta volna ezt az egyetemes európai feladatot. Mátyás terve nagyvonalú, de alapjában véve hibás volt, ezt persze akkor nem láthatta világosan. A minden oldalról ellenséggel körülvett Magyarország uralkodása alatt ellentámadásba lendült. Mátyás politikája a kisebb ellenállás vonalán haladt: nem az erős török, hanem a hatalma mélypontján álló német birodalom rovására próbált terjeszkedni. De még a hanyatló Németország, valamint Cseh- és Lengyelország erői is lényegesen felülmúlták Magyarország kapacitását, s a küzdelemben, bár ideiglenesen sikereket ért el, Magyarországnak végeredményben szükségszerűen el kellett buknia.

Ha Mátyás valóban Hunyadi János politikáját követte volna, az ország helyzete akkor sem vált volna könnyebbé. A török birodalom ellen egész uralkodása alatt két szövetségest talált, a pápát és Velencét. Mindkettő megbízhatatlan volt s — különösen Velencének — nem is állt túlságosan érdekükben a török hatalom teljes leverése. Mátyás is felismerte szövetségesei valódi értékét és uralkodása végére mind Velencével (az osztrák háború idején a köztársaság Friaul birtokát féltette a

¹²⁹ MKL I. 7—8. o.

¹³⁰ „*Recognoscimus* (t. i. a velenciek) Regem Hungariae, per se solum nisque habeat modum parare potentiorum exercitum”. (A velencei követ jelentése a pápának 1464-ben, Dipl. eml. I. 278. o.)

magyaroktól; Dalmácia és Bosznia kérdése is századokon át akadályozta a jóviszony kifejlődését), mind a pápával (Ancona kérdésében)¹³¹ feszült viszonyba került. A részeire bomlott német birodalom erejéből csak arra futotta, hogy hátbatámadja a törökkel küzdő Magyarországot, s hasonló veszély fenyegette Lengyelország részéről is. Az uralkodó Habsburg — illetve Jagello — család jogot formált a magyar trónra és komolyan fenyegette az ország függetlenségét. Mátyás ezt akarta elhárítani akkor, amikor védekezés helyett támadott.

Mátyás stratégiája tehát a törökkel szemben védekező, nyugat, illetve észak felé támadó jellegű volt. Összesen három nagy hadjáratot vezetett a török ellen (1463, 1476, 1480 — az utóbbit nem is személyesen) —, mind a három csak ellentámadás volt.¹³² A legnagyobb török elleni győzelem a kenyérmezei diadal (1479), pedig egy Erdélybe betört török rablóhadsereg megsemmisítését eredményezte. Hadjáratainak célja mindig a határvidék biztosítása. Ezt 1463-ban és 1476-ban várak elfoglalásával, 1480—81-ben pedig az ellenséges hátország felprédálásával kívánta elérni.¹³³ A hadjárat során több mint 60 000 embert telepítettek ki; így Szerbia teljesen elnéptelenedett.¹³⁴ A törökkel szemben Mátyás nagyon óvatos volt. Még akkor sem támadott, amikor 1481-ben II. Mohamed halála után trónviszály gyengítette a török birodalmat. Ekkor pedig úgy látszott, megérett a helyzet a beavatkozásra.¹³⁵ A Balkán török uralom alatt levő népe várta is Mátyás felszabadító seregeit. „Mindenki Mátyást hívta, Mátyást kívánták, szemét mindenki Mátyásra vetette” — olvassuk Ragusa város tanácsának Nápolyhoz írt levelében.¹³⁶ Megvolt a lehetőség is, mert kevés török volt a Balkánon s az is készen állt a menekülésre.¹³⁷ A király azonban — bizonyára a küszöbön álló osztrák hadjáratra gondolva — biztosítani akarta a déli határvidéket, ezért kedvező békét kötött a szultánnal. Összegezve: Mátyás a balkáni népek hathatós támogatásával (kisebb-nagyobb zökkenők árán valamennyi balkáni néppel szövetségben állt, támogatta törökellenes harcaikat)¹³⁸ olyan védővonalat hozott létre, mely ugyan már uralkodása alatt sem volt tökéletes, de ennek ellenére több mint 30 éven át feltartóztatta a túl-

¹³¹ 1486-ban a pápai uralom alatt álló Ancona, hogy a szentszéktől elszakadjon, Mátyás fennhatósága alá helyezte magát. Mátyás elfogadta, mert így olaszföldön is támaszpontra talált.

¹³² 1463-ban — mint már említettük Jajca visszafoglalása volt a cél, az 1476-i hadjáratot a szabácsi török vár építése idézte elő, az 1480-as pusztító hadjáratot Daud pasa portyázásának megtorlásaként indítottak.

¹³³ „Kinizsi in Serviam penetravit, usque ad Cursolcz (Krusevác) progressus... totam illam terram ferro et igne vastavit.” (Mátyás 1481. december 10-i levele IV. Sixtus pápának. MKL II. 190. o.)

¹³⁴ Mátyás 1480. december 14-i levele IV. Sixtus pápához. (Thallóczy—Horváth, i. m. 56. o. MKL II. 79. o.)

¹³⁵ Thallóczy—Horváth, i. m. 62. o.

¹³⁶ Uo.

¹³⁷ Uo.

¹³⁸ István moldvai fejedelem 1475-i nagy győzelmében és az 1476-i török boszszúhadjárat elhárításában jelentős számú magyar haderő vett részt.

erejű török támadásokat s elodázta az összeomlást. (Jajca csak a mohácsi csata után, 1527-ben veszett el.)

A király nyugati hadjáratai hódító jellegűek, támadóak. Céljuk: a stratégiai fontosságú helyek megszerzése, az ellenség morális és anyagi erejének megtörése volt. Ezt a portyázó hadviselés valóságos művészi fokot elérő alkalmazásával oldották meg. Ez a hadviselési technika a cseh hadjáratokban még nem bontakozott ki, itt Mátyás először a cseh katolikus főpapok támogatásával Prágát akarta elfoglalni. Minthogy szándéka túlságosan nyilvánvaló volt, és mert ereje sem volt elégséges a kivitelezéshez, célját nem sikerült elérnie. Bár a hadjárat hozott bizonyos eredményeket (a gazdag Szilézia, Morvaország és Lausitz megszerzését), egészében véve mégis káros következményekkel járt. Mátyás ugyanis Csehország birtoklását csak ugródeszknának tekintette, távolabbi célja a német-római császári cím lett volna. Ezt a legtöbb német fejedelem felismerte, hiába próbálta Mátyás megnyerni őket. Ezért egész uralkodása alatt állandóan számolni kellett nemcsak III. Frigyes császár, hanem a német fejedelmek ellenséges magatartásával is. A cseh háború Lengyelországot is Magyarország ellenségévé tette; 1471-ben és 1474-ben a lengyelek Mátyás egész hatalmi pozícióját, sőt Magyarország függetlenségét is veszélyeztették.

Maga a cseh hadjárat különben várostromokból és felvonulásokból állott. A csehek a gyalogságban és szekérvárban, a magyarok lovasságban voltak fölényben. A nagyobb összecsapás ritka, a hadviselő felek túlságosan tisztelték egymás erejét. A magyarok igyekeztek a cseh gyalogságot a szekérvárból kicsalogatni — ez volt a szekérvár legyőzésének legbiztosabb módja — s ez különösen két alkalommal sikerült is, 1470-ben magát Podiebradot verték meg Tobischaunál¹³⁹ (mindkét részről 3—4000 fős hadsereg harcolt). Nagyobb arányú volt Mátyás egy viszonylag ismeretlen cseh kapitányának, Plankler plseni várnagynak Burian, Ulászló-párti főúr 5000 főnyi hadserege felett aratott győzelme (1478. március 18.).¹⁴⁰ A cseh főúr hadereje vigyázatlanul, felderítés és biztósítás nélkül közelgett Plsen felé, Plankler csapatai lest vetettek a főseregtől elvált lovasságnak, majd amikor a gyalogság a bajbajutottak segítségére sietett, ezeket is elvágták a biztonságos szekérvártól. Burián hadseregének annyi ideje sem volt, hogy rendezze sorait, s így teljes vereséget szenvedett.

Mátyás hadművészetének legszebb példáját is a cseh hadjáratban találjuk: az 1474-i sziléziai hadjáratban.¹⁴¹ A feladat megoldhatónak látszott, a források által 60—80 000-re becsült lengyel sereg, valamint a 10—15 000 főnyi cseh segédcsoport támadásával szemben Sziléziát, Mátyás egyik leggazdagabb és leghűségesebb tartományát kellett megvédeni. Má-

¹³⁹ Esch, II. 171. o.

¹⁴⁰ Tóth, i. m. 195—196. o.

¹⁴¹ A hadjárat alapvető forrása Eschenloer többször idézett munkája. A feldolgozások közül Tóth, i. m. 157—174. o. *Gyalókönyv*; A sziléziai hadjárat 1474. HK. 1940, *Erdélyi*: A magyar nemzet hadtörténete 159—163. o.

tyásnak több körülmény sietett segítségére; a legfontosabb: kb. 10—15 000 fõnyi, fõleg lovasokból álló megbízható zsoldos hadsereg állt rendelkezésére, s így a hadjáratban Mátyás teljesen zsoldosaira támaszkodhatott. Sem a bandériumokat, sem a nemesi felkelést nem vette hosszabb idõre az ország határain túl igénybe, közel volt még az 1471-es összeesküvés is, ezért ezekben a csapatokban nem is igen bízhatott. A másik körülmény, amit számításba vett, az volt, hogy a fejlett, polgárosult Szilézia számos könnyen védhetõ, jól megerõsített várossal — Borcszló, Schweidnitz, Oppeln, Brieg stb. rendelkezett. A harmadik — ugyancsak fontos — számításba veendõ tényezõt a föellenség, a lengyel hadsereg feudális lovagi mivolta jelentette. Mátyás igen helyesen számolt azzal, hogy a lengyelek bátrak, de fegyelmezetlenek, ezért vezetésük is határozatlan, emellett, mint általában a korabeli hadseregek, õk sem szívesen harcolnak várak ellen. Mindezek tudatában elhatározta, hogy elpusztítja az egész vidéket, hogy a lengyel hadsereg sehol se találjon magának utánpótlást. (A kor hadseregei legnagyobbbrészt a megszállt területekrõl igyekeztek maguknak utánpótlást biztosítani.) Ezenkívül hadseregét, melyet jogosan gyengének tartott a nyílt csatára, az Odera balpartján fekvõ városokba osztotta szét, azzal az utasítással, hogy ne várják tétlenül, amíg az ellenség bekeríti és megostromolja a várakat, hanem állandó mozgással, hirtelen csapásokkal, lesvetésekkel örölkék fel a lengyelek erejét. *Ezt csak olyan hadsereg hajthatta végre, mely zömében könnyû lovasságból állott.* Borcszlót, ahol maga is tartózkodott, aránylag kis helyõrséggel látta el.¹⁴² Több író, így pl. Erdélyi szerint Mátyás felesleges kockázatnak tette ki magát, mert ha október 20-a táján Kázmér lengyel király támad, akkor Mátyást is elfoghatta volna. Véleményünk szerint Borcszló — a kor ostromtechnikáját tekintve — eléggé meg volt erõsítve, erre bizonyíték az is, hogy az október 25-i ostromot a védõk aránylag könnyûszerrel visszaverték. Az egyesült cseh—lengyel sereg a többi várral sem boldogult. Az egyre nehezebbé váló élelemszerzés minden energiájukat lekötötte. Mátyás helyõrségei viszont állandúan súlyos veszteséget okoztak a zsákmányoló lengyeleknek. Az ellenség erkölcsi erejét az is aláásta, hogy Mátyás közben két diverziós hadmûveletet is végrehajtott Lengyelországban, az ellenség bázisa ellen. Az egyik csoport (Szapolyai) Poznanig, a másik (Kinizsi) a fõvárosig, Kirakkóig hatolt. A lengyelek ellenálló ereje teljesen felõrlõdött, már november végére megtörtént az a hadtörténelemben addig páratlanul álló esemény, hogy az ostromlott kiéheztette és felfmorzsolta a csaknem tízszeres túlerõvel levõ ostromló sereget, amely székgyenszemre kénytelen volt békét kérni.

Ausztriai hadjáratát, bár támadó hadmûvelet volt, mégis igazságosnak kell mondanunk, mert megelőzõ, védekezõ jellegû a fenyegetõ Habsburg-elnomással szemben. Mátyás tervét, a magyar vezetésû dunai nagyhatalmat azonban az ország erõforrásainak elégtelen volta következtében

¹⁴² Elõször mindössze 400 lovassal vonult be a városba, (Esch. II. 303. o.) a helyõrség késõbb 6—7000 fõre szaporodott.

nem lehetett létrehozni; Ausztria is csak a gazdaságilag fejlett Németalföld és a katonailag erős Spanyolország segítségével tudta ezt a feladatot a 16. században megoldani. Az osztrák hadjárat¹⁴³ főleg vár-ostromokból állt. A sikert Mátyás itt is leginkább a könnyű lovasság pusztító, demoralizáló hatásával érte el, de hozzájárult ehhez a német birodalom példátlan gyengesége is. III. Frigyes néhány ezres sereget tudott csak kiállítani. Korneuburg várának felmentésére Wulfersdorf, a legjobb császári kapitány csak 1600 főt tudott összeszedni. 1487-ben a birodalmi gyűlés először 6000, majd 8000 embert mozgósított — papíron — Mátyás ellen.¹⁴⁴

Ebben a hadjáratban is megfigyelhetjük, milyen szívesen harcolt Mátyás diplomáciai fegyverekkel, lélektani eszközökkel. Így sikerült leszerelnie például a birodalmi hadsereg fővezérét, Albert császár herceget is. Általában arról igyekezett meggyőzni a németeket, hogy a háborút a császár kényszerítette rá¹⁴⁵ (ez egészében igaz is volt). Igyekezett meggyengíteni a császár belső erőforrásait is, az ostromlott városokban, így Bécsben is, azonnal pártot szervezett a polgárokból, s a város elfoglalása után mindjárt rokonszenvenné tette magát az éhező bécsiek előtt azzal, hogy nagytömegű élelmiszert ajándékozott a lakosságnak.¹⁴⁶ Utolsó hadjárata az 1488-as glasgoui hadjárat dinasztikus háború, célja Korvin János birtokának és hatalmának növelése volt. Ez csak abból a szempontból jelentős, hogy az itt harcoló zsoldosokból alakult meg később a király halála után a híres „Fekete sereg”.

*

Végül néhány szóval emlékezzünk meg Mátyás királyról, a hadvezérről is. Első megállapításunk az, hogy sokkal inkább stratégia, mint taktikus; hadjáratainak kitervezésében, az erőviszonyok megítélésében — kivéve a cseh hadjáratot — pontos és biztos ítéletű, széles látókörű, merész hadvezér. Céljai megválasztásában merész, sőt gyakran túl merész, de megvalósításában rendkívül óvatos. Sikeresen alkalmazza a pszichológiai hadviselés különféle módszereit, fenyegetés, rábeszélés, ha kell, a nyers erőszak is fegyvertárába tartozott.

Mint taktikusról nem sokat tudunk mondani, sohasem vívott olyan mértékű ütközeteket, mint atyja nagy csatái közül bármelyik — de nem is szenvedett oly nagy vereségeket, mint Várna, vagy Rigómező. A

¹⁴³ A háború legfontosabb kütfői: *Unrest, De Roo, Bonfini, Fugger*. A feljegyzések közül a fentebb ismertetettek kivül sokat használtam *Schober: Die Eroberung Niederösterreichs durch Mathias Corvinus*. Wien, 1879, sok értékes levéltári anyagot tartalmazó munkáját.

¹⁴⁴ *Frauenholz*, i. m. II/2. 203. o.

¹⁴⁵ Berthold Henneberg mainzi választófejedelemnek pl. így írt: „liberius et commodius contra hostes fidei Turcos agere potuissemus... sed quoniam maiestas (III. Frigyes császár) sua continua contra se nos agere coegit... neque in treugos aliquot annorum... condescendere et consentire voluit. (1485-ből MKL 295—296. o.)

¹⁴⁶ *Schober*, i. m. 98. o.

csatamezőn már nem kockáztatott. Erre elsősorban az kényszerítette, hogy kímélnie kellett a rendkívül drága, elsőrendű katonát, a zsoldost, másrészt mint renaissance államférfit személyes presztízisének a védelme is visszatartotta attól, hogy kétes kimenetelű ütközetekbe bocsátkozzék. Kétszer határozatlannak is látjuk — 1464-ben Zvornik alatt és az 1467-es moldvai hadjáratban. Személyes bátorsága egyébként példás volt. A róla keringő történetek — mint a szabácsi felderítés, a bécsi kémkedés stb. — egy része kétségtelen igaz lehetett.

Mint szervező kiváló. Felfedezi a zsoldos intézményben rejlő nagy erőt és tudatosan törekszik az állandó hadsereg kialakítására. Sereg-szervezési elvei a kor legmagasabb színvonalán álló, jól tagozott, ütőképes, fejlődőképes hadsereget teremtenek, nem rajta múlt, hogy ez a hadsereg vele együtt elenyészett. Legértékesebb újítása: a könnyű lovas-ság, a huszárság jelentőségének emelése, túlélte Mátyást. Nem ismerte viszont fel a gyalogságban és a tüzérségben rejlő lehetőségeket, hadseregreformjai általában gyakorlati jellegűek, pillanatnyi igényeket elé-gíftettek ki, a távolabbi lehetőségekre többnyire nem fordított nagy gon-dot, bár erre nem is igen volt alkalma.

Mátyás ismerte az embereket — sokszor azt hitte — túlságosan is jól. — Jó érzékkel választotta ki alvezéreit, mint gyakorlati ember, első-sorban a tehetséget, a hozzáértést nézte, ezért zsoldos hadseregének ki-alakulásával párhuzamosan háttérbe szorította a főnemesi alvezéreket. Helyettük az idegen zsoldos vezéreken kívül a középnemességből és a népből (Kinizsi) választott ki magának új tehetséges alvezéri gárdát. Alvezéreinek a megadott feladaton belül teljes cselekvési szabadságot biztosított.

Katonáinak gondját viselte, a zsoldot a lehetőséghez képest pontosan fizettette, kímélte, szerette embereit, ezért hadserege is ragaszkodott hozzá. Amikor meghalt, ugyanaz a hadsereg, mely Ausztriát legyőzte, néhány hónap alatt szinte kardcsapás nélkül engedte Miksa landsknecht-jeit Székesfehérvárig nyomulni. Olyan nagy volt személyének hatása, hogy halálával mintha a katonák ereje és bátorsága is elveszett volna.

Mátyás tanult katona is volt, könyvtárában a klasszikus auctro-
rok — Livius, Caesar, Vegetius — mellett a kor katonai szakirodalmát — Valturius — is megtaláljuk.¹⁴⁷ Seregszervezésében gyakran klasszikus mintát követett. Hadtudományi érdeklődését és az ókori hadvezérek és hadseregek tiszteletét saját szavai is igazolják:¹⁴⁸ „Ha a mi korunknak csak századrészben volnának olyan katonái, amilyeneket az ó-világ mut-tat föl; és ha ennek hadi képzettségéhez a mienk hasonlítható volna; bizonyára nem nyert volna a török birodalom olyan roppant kiterje-dést... Pontius Vegetius és más írók munkáiból meggyőződünk afelől, hogy a hadi képzettség, a gépek és ostromművek ismerete az ő korában milyen magas fokon állott. És mit mondjak amaz idők hadvezérei s feje-

¹⁴⁷ Csontos, i. m.

¹⁴⁸ Galeotto Marzio Feljegyzései. Id. Fraknoi, i. m. 315. o.

delmei felől? Senki sem lehet annyira esztelen, hogy magát, álljon bármilyen bajnok hírében, Hannibál vagy Nagy Sándor, Scipio vagy Julius Caesar fölé helyezni, sőt azokhoz még csak hasonlítani is merészelje.”

Mátyás hadvezéri tevékenységének vizsgálata azonban, akárcsak életműve többi vonatkozása, azt az érzést kelti bennünk, hogy befejezetlen, hiányos. Tehetségét, akaraterejét olyan célok szolgálatába állította, melyek életével együtt elenyésztek, semmivé lettek. Túlságosan merész volt tervei kialakításában s megvalósításukban már nem tudott annyi erélyt felmutatni. Így katonai reformjai, pompás hadserege sem váltak a magyar nép maradandó hasznára.

Mátyás király azonban, akit száz meg száz történetben, dalban örözött meg a hálás magyar nép, történelmünk nagy alakjai közé tartozik. Zrínyivel együtt mi is mondhatjuk: „Emlékezete örökétig léssen a magyaroknál.”¹⁴⁹

¹⁴⁹ Zrínyi, i. m. 354. o.